МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

Кваліфікаційна робота магістра

На тему «Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0613-ж
Спеціальності 061 «Журналістика»
(освітня програма «Журналістика»)
Орловський А. В.
Керівник: к. філол. н., доцент
Тернова А. І.
Рецензент: к. соц. ком., доцент
Костюк Ю. В.

Запоріжжя – 2024

ЗМІСТ

Реферат …… 3
Завдання …….. 5
Вступ …….. 7
Розділ 1. Кореспондент як професія ……. 11
1.1 Стандарти професії кореспондента на телебаченні (до 2014 року) ……. 11
1.2 Трансформація функціоналу професії кореспондента на телебаченні (після 2014 року) …….. 28
1.3 Виробничі та морально-етичні стандарти телевізійного кореспондента під час війни ……. 40
Розділ 2. Сучасні виклики у роботі воєнного кореспондента під час війни в Україні: результати опитування ……. 57
2.1 Методологія проведення дослідження …… 57
2.2 Результати опитування респондентів ……. 64
Висновки ……. 75
Список використаної літератури …….. 80
Додаток А. Наукові публікації …….. 87
Додаток Б. Сертифікати …… 97
Декларація академічної доброчесності …… 98

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи: Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни

Обсяг основного тексту: 73 сторінки.

Кількість використаних джерел – 72.

Мета дослідження – вивчити досвід роботи телекореспондента, який висвітлює широкомасштабне вторгнення рф в Україну, та з'ясувати, які нові виклики сьогодення виникають у медійників при виконанні завдань редакції.

Мета роботи передбачила виконання таких **завдань:** 1) вивчено наукове і виробниче поле щодо професійної діяльності воєнних телекореспондентів; 2) з'ясовано спільне і відмінне у роботі воєнних кореспондентів на початку агресії рф (2014 р.: анексія Криму та окупація частини Донбасу) та під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну (2022-2024 рр.); 3) виявлено «регуляторні» інструменти, які застосовуються для медійників під час виконання редакційних завдань у зоні бойових дій, лінії зіткнення, особливо небезпечних територій тощо; 4) досліджено досвід роботи воєнкорів українських медіа шляхом проведення анкетного опитування; 5) з'ясовано які виклики постали перед медійниками, які висвітлюють війну в Україні.

Об'єктом дослідження є воєнна тележурналістика в Україні під час територіальної агресії та широкомасштабного вторгнення рф.

Предмет дослідження – організація виконання редакційних завдань воєнкорів та виклики сьогодення у професійній медіадіяльності.

Отримані результати: здійснений аналіз наукової літератури, публікацій ІМІ, КЖЕ, «Детектор медіа», Рекомендацій і Правил для журналістів від Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ тощо дозволив детально вивчити особливості роботи воєнкорів. На основі цих даних для них була складена анкета, відповіді на запитання якої дали змогу виявити головні виклики у їх роботі.

Ключові слова: воєнний телекореспондент, журналістські стандарти, редакційні завдання, безпека, медіареальність, виклики у професійній діяльності.

SUMMARY

Master's thesis topic: Correspondent on television: professional challenges during the war.

Volume of the main text: 73 pages.

The number of sources used is 72.

The **purpose** of the study is to study the work experience of a television correspondent covering the large-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine, and to find out what new challenges media workers face today when performing editorial tasks.

The purpose of the work provided for the following **tasks**: 1) the scientific and industrial field regarding the professional activity of military telecorrespondents was studied; 2) the common and distinctive features of the work of war correspondents at the beginning of Russian aggression (2014: annexation of Crimea and occupation of part of Donbas) and during the large-scale Russian invasion of Ukraine (2022-2024) are clarified; 4) the work experience of the military leaders of the Ukrainian media was investigated by conducting a questionnaire; 5) it was clarified what challenges faced the media workers covering the war in Ukraine.

The object of the study is military television journalism in Ukraine during the territorial aggression and large-scale invasion of the Russian Federation.

The subject of the study is the organization of the execution of the editorial tasks of military personnel and today's challenges in professional media activity.

The results obtained: the analysis of scientific literature, publications of IMI, KJHE, "Detector Media", Recommendations and Rules for journalists from the Department of Public Relations of the Armed Forces of Ukraine, etc., made it possible to study in detail the specifics of the work of military personnel. On the basis of these data, a questionnaire was prepared for them, the answers to which questions made it possible to identify the main challenges in their work.

Key words: military TV correspondent, journalistic standards, editorial tasks, security, media reality, challenges in professional activity.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Рівень вищої освіти – магістр
Спеціальність 061 журналістика
Освітня програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри Чернявська Л. В.
_____
«___» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТОВІ
Орловському Артему Валерійовичу

1. Тема роботи – «Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни» («TV Correspondent: Professional Challenges During the War»)
керівник роботи – Тернова Алла Іллівна, к. філол. н., доцент кафедри,
затверджені наказом ЗНУ від «26» лютого 2024 року № 344-с.
2. Строк подання студентом роботи – 25 листопада 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи – праці вчених (О. Бабенко, Е. Білз, Л. Брезгунова, М. Буроменський, В. Заїка, Н. Зражевська, О. Кіца, І. Куляс, М. Мудра, Ш. Шмікл, С. Штурхецький та ін.), матеріали ІМІ, КЖЕ, «Детектор медіа», накази, рекомендації тощо ЗСУ.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) вивчити наукове і виробниче поле щодо професійної діяльності воєнних телекореспондентів; 2) з'ясувати спільне і відмінне у роботі воєнних кореспондентів на початку агресії рф (2014 р.: окупація Криму та частини Донбасу) та під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну (2022-2024 рр.); 3) виявити «регуляторні» інструменти, які застосовуються для медійників під час виконання редакційних завдань у зоні бойових дій, лінії зіткнення, особливо небезпечних територій тощо; 4) дослідити досвід роботи воєнкорів українських медіа шляхом проведення анкетного опитування; 5) з'ясувати які виклики постали перед медійниками, які висвітлюють війну в Україні.

5 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Тернова А. І., доц.	26.05.2024	26.05.2024
1 розділ	Тернова А. І., доц.	23.06.2024	23.06.2024
2 розділ	Тернова А. І., доц.	20.09.2024	20.08.2024
Висновки	Тернова А. І., доц.	27.10.2024	27.10.2024

6. Дата видачі завдання – 28 лютого 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Скласти графік виконання роботи, визначити мету, завдання, об’єкт, предмет дослідження	15.03.2024	Виконано
2	Написати попередній варіант вступу і змісту. Дібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела	10.04.2024	Виконано
3	Опрацювати літературу, написати чернетку теоретичної частини, підготувати питання для експертного опитування.	28.05.2024	Виконано
4	Зібрати емпіричний матеріал для дослідження. Скласти його опис та обґрунтування. Робота над зауваженнями щодо першого розділу	20.06.2024	Виконано
5	Написати практичну частину за результатами аналізу та порівняння роботи воєнкорів до та після 2014 р. Запустити процедуру опитування респондентів і провести його аналіз	03.09.2024	Виконано
6	Підготувати тези для участі у Міжнародній науково-практичній конференції. Робота над текстом наукової статті для фахового видання	09.10.2024	Виконано
7	Написати висновки і завершити роботу над статтею. Подати на рецензування до редакціїї видання	27.10.2024	Виконано
8	Оформити роботу відповідно до вимог. Пройти передзахист	30.10.2024	Виконано
9	Пройти процедуру нормоконтролю та рецензування	20.11.2024	Виконано
10	Перевірити роботу у програмі Strike-plagiarism	23.11.2024	Виконано
11	Виправити зауваження і здати роботу на кафедру.	24.11.2024	Виконано

Студент _____ А. В. Орловський

Керівник роботи _____ А. І. Тернова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. В. Усманова

ВСТУП

Актуальність роботи. Під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну професія військового кореспондента стала необхідністю, адже тема війни після 2014 р. стала щоденною і торкнулася всіх українців та кожної сфери діяльності в країні. Відповідальність медійників перед аудиторією у донесенні оперативної й правдивої інформації, відповідно до стандартів журналістської роботи, лишається актуальною.

Війна в Україні стала викликом в роботі кореспондентів, які інформують про наслідки дій агресора, перепетії бойових зіткнень та «театру війни» у цілому. У зв'язку з цим, ще 3 березня 2022 р. Головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним затверджуються «Правила роботи журналістів та журналісток і стосуються періоду воєнного стану в Україні». Наказ під №73 регулює порядок акредитації представників медіа під час воєнного стану, визначає перелік інформації, яку не можна розголошувати та встановлює порядок роботи журналістів в зоні ведення бойових дій [51]. Про нюанси «співпраці» журналістів та Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ публікується відповідні роз'яснення [9], а для журналістів оприлюднюються «Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану» [54]. Це і зумовило вибір теми дослідження.

Мета роботи – вивчити досвід роботи телевізійного кореспондента, який висвітлює широкомасштабне вторгнення росії на територію України, та з'ясувати, які нові виклики сьогодення виникають у медійників під час виконання редакційних завдань.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*:

1) вивчити наукове і виробниче поле щодо професійної діяльності воєнних телекореспондентів;

2) з'ясувати спільне і відмінне у роботі воєнних кореспондентів на початку агресії рф (2014 р.: окупація Криму та частини Донбасу) та під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну (2022-2024 рр.);

3) виявити «регуляторні» інструменти, які застосовуються для медійників під час виконання редакційних завдань у зоні бойових дій, лінії зіткнення, особливо небезпечних територій тощо;

4) дослідити досвід роботи воєнкорів українських медіа шляхом проведення анкетного опитування;

5) з'ясувати які виклики постали перед медійниками, які висвітлюють війну в Україні.

Об'єктом дослідження є воєнна тележурналістика в Україні під час територіальної агресії та широкомасштабного вторгнення рф.

Предмет дослідження – організація виконання редакційних завдань воєнкорів та виклики сьогодення у професійній медіадіяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вчених (О. Бабенко, Е. Білз, Л. Брезгунова, М. Буроменський, В. Заїка, Н. Зражевська, О. Кіца, І. Куляс, М. Мудра, Ш. Шмікл, С. Штурхецький та ін.), матеріали ІМІ, КЖЕ, «Детектор медіа», накази, рекомендації тощо ЗСУ.

Наукова новизна одержаних результатів:

Уперше:

– здійснено опитування телевізійних кореспондентів, які висвітлюють події російської агресії в Україні, на предмет викликів у роботі, що виникають під час виконання редакційних завдань у зоні бойових дій, лінії зіткнення, особливо небезпечних територій;

– з'ясовані техніки узгодження «співпраці» Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ та воєнкорів, що висвітлюють перебіг війни в Україні.

Удосконалено:

– систематизовані інструменти дозволу на доступ до джерел інформації та роз'яснення причин обмеження доступу до інформації під час війни в Україні;

– кваліфікаційні вимоги до роботи воєнних телекореспондентів в умовах широкомасштабної війни росії в Україні.

Набули подальшого розвитку:

– виробничі та морально-етичні складники стандартів журналістської діяльності під час виконання редакційних завдань телекореспондентами;

– виявлені зміни в обов'язках і обов'язкових безпекових умовах, що диктуються сьогоденням і стали регулюючим сегментом у роботі телевізійних кореспондентів українських медіа.

Методи дослідження. У роботі використовувались такі *методи,* як от: теоретико-методологічний, структурно-функціональний, а також методи аналізу, порівняння та опису. Для виявлення особливостей роботи кореспондента, який працює безпосередньо у зоні конфлікту, лінії фронту, особливо небезпечній території був застосований метод опитування. Його результати були систематизовані та представлені у вигляді діаграм із статистичними (у відсотках) показниками. Описовий метод також використаний під час викладу результатів дослідження.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Теоретичні основи вивчення специфіки роботи воєнкорів на телебаченні, систематизовані у цьому дослідженні, можуть бути використані в процесі вивчення курсів з питань безпеки журналістської діяльності та воєнної журналістики в цілому.

Результати опитування та окремі положення висновків можуть слугувати своєрідним практичним порадником для медійників, що ґрунтується на практико-орієнтованих кейсах щодо виконання редакційних завдань під час війни, зонах конфлікту, в особливо небезпечних територіях чи місцях проведення бойових дій.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження представлені в доповідях на двох міжнародних науково-практичних конференціях: «Інформаційний спротив ворожим наративам засобами мікромедіа в умовах російсько-української війни» (м. Запоріжжя, 19–20 жовтня 2023 р.) та «Журналістика миру під час війни: потенціал і можливості» (м. Запоріжжя, 14–15 листопада 2024 р.) (Додаток Б).

Окремі положення наукової розвідки представлені у тезах «Робота репортера в умовах конфлікту й агресії» та статті у фаховому виданні «Виклики у роботі воєнного телекореспондента: результати опитування» (Додаток А).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та двох додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 98 сторінок. Список використаної літератури містить 72 джерела.

РОЗДІЛ 1
КОРЕСПОНДЕНТ ЯК ПРОФЕСІЯ

1.1 Стандарти професії кореспондента на телебаченні (до 2014 року)

Професія телевізійного кореспондента є популярною, широко розповсюдженою і постійно затребуваною в різних форматах сучасного телебачення, навіть в умовах телемарафону «Єдині новини» [46] та суттєвого скорочення кількості телеканалів внаслідок «Закону про олігархів». Так лише в Запоріжжі ЗНТРК «TV5» та ТРК «ALEX» припинили роботу в 2022 р. Діяльність телекореспондента продовжує багато років залишатися однією з центральних тем для обговорення на семінарах та науково-практичних дискусіях, присвячених професійній журналістиці на телебаченні. Багато дослідників екранної журналістики та конвергентних медіа сходяться на думці, що в сучасних умовах телевізійні кореспонденти мають значні переваги та перспективи в сфері аудіовізуальної комунікації.

До початку повномасштабного вторгнення росії до України загальнонаціональні українські телеканали є одним з основних джерел інформації для 67% населення України. 44% респондентів вказують на соціальні мережі як найважливіше джерело інформації, тоді як онлайн-видання обирають 29%, месенджери – 16%. На українські газети та радіо припадає відповідно 6% і 7%. Ці дані отримані в результаті дослідження «Медіаспоживання в Україні: зміна медіапотреб та програш російської пропаганди», яке було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва на замовлення «Детектора медіа» [60].

Для дослідження теми «Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни» раціонально для початку з’сувати відмінність стандартів професія до початку російсько-української війни (2014 р.). Саме з цього року починається поступова трансформація професії кореспондента та розширення функціоналу як внаслідок природного розвитку технічних можливостей медіа, так і внаслідок подій, що почали розгортатися із першими «зеленими чоловічками» в Криму.

Для вивчення стандартів професії, ми звернемося до робіт В. Гоян, Ю. Шаповал, В. Здоровега, З. Дмитровський, І. Михайлин, В. Лизанчук, І. Крупський, І. Куляс та ін, які не лише активно досліджували професію кореспондента, але багато в чому і визначили її стандарти.

У теорії тележурналістики зазначається, що професія кореспондента має багато різновидів: «Кореспондент може спеціалізуватися як «по горизонталі» – у певній сфері діяльності (наука, медицина, кримінальна хроніка, політика, екологія тощо), так і «по вертикалі» (новини одного регіону)» [17]. При цьому, низка вчених підкреслюють, що сучасні кореспонденти-універсали також успішно виконують завдання редакції, використовуючи загальні принципи об'єктивного дослідження в будь-якій темі.

Таким чином, вчений Ю. Шаповал зазначає, що «універсальний телекореспондент може висвітлити подію з несподіваного боку, привертаючи увагу глядача до чогось на перший погляд непомітного, але важливого, та представити інформацію цікавіше і доступніше, ніж кореспонденти з вузькою спеціалізацією» [63, с. 32].

Такий підхід, опираючись на новітні практики, на думку вчених В. Лизанчука та І. Крупського, «є надзвичайно ефективним: матеріали телевізійного кореспондента не залишаються непоміченими, навпаки, глядач краще сприймає тему, активніше реагує на факти, адже довіряє людині з мікрофоном, яка чітко і зрозуміло розповідає те, що було виявлено в ході підготовки сюжету для ефіру» [34, с. 388].

Відсутність зверхності, простота та ясність викладу, доступна мова і відповідна поведінка – усе це одночасно працює на формування іміджу кореспондента, зміцнюючи його авторитет. Специфіка цієї професії дозволяє телевізійному журналістові максимально ефективно використовувати персоналізований підхід, що, безумовно, впливає на якість інформування і продуктивність комунікації, пише В. Гоян у своїй праці, що стала класичною у у професійній площині творчо-виробничих аспектів роботи телерепортера [17].

Моніторинг телемарафону «Єдині новини» та інформаційних ютуб-каналів виявив низку тенденцій, що стосуються творчої і професійної діяльності кореспондента в сучасному телеефірі, що були «успадковані» як традиційні [56].

Дозволимо собі зазначити, що професія телекореспондента ще до 2014 р. сформувала стійкі критерії творчо-професійної роботи журналіста в різних типах і форматах телевізійного мовлення, підтвердивши свою значущість для інформаційного, аналітичного та інформаційно-аналітичного типів програм. «Більшість телевізійних кореспондентів працюють в інформаційних програмах, писав І. Михайлин, щоденно (а інколи й щогодинно) передаючи оперативні новини» [21, с. 12]. Однак є і ті, хто обрав шлях телевізійного публіциста, готуючи аналітичні матеріали та журналістські розслідування (в подальшому вони окремо створюватимуть відповідні телепроєкти чи перейдуть на відповідні цифрові платформи, наприклад YouTube).

Особливо цінним у роботі кореспондента є «вміння швидко передавати інформацію (прямі включення з місця події стали стандартом)» [38]. Це добре вдавалося таким кореспондентам, що вже стали прикладами для наслідування, як Наталка Нагорна, Олександр Моторний, Ольга Кошеленко, Ірина Антонюк, Ольга Снісарчук, Руслан Ярмолюк, Андрій Цаплієнко та ін. Вони не лише могли підтримували діалог з ведучими у студії, а й додавали нові деталі до вже відомих фактів. Є також приклади, коли саме кореспондент вирішував критичні ситуації завдяки своєму глибокому знанню теми, підготовці та майстерності. Це свідчить про аналітичну складову професії, яку вивчає сучасна наука.

Медіадослідники, такі як В. Гоян, А. Лісневська, Т. Коженовська, Ю. Шаповал, І. Куляс та ін., переконані, що для таких багатокомпонентних форматів кореспондентської роботи на телебаченні, як пряме ввімкнення, двосторонній зв’язок зі студією або іншими знімальними майданчиками, де організовується діалог із ведучими та учасниками прямого ефіру, «необхідна не лише спеціальна підготовка, а й вищий професійний рівень, ніж просте вміння працювати на ходу» [63, с. 14]. Отже, на думку Ю. Шаповал, «тогочасний

сучасний телекореспондент повинен залучати оперативну інформацію і додаткові знання, максимально використовуючи аналітичний ресурс» [63, с. 12].

У таких ситуаціях не варто покладатися лише на пам’ять: складні для вимови імена, цифри, порівняння або інші дані потребують бездоганної точності, і відтворити їх перед камерою без допоміжних матеріалів складно, особливо під час оперативної роботи, зазначала В. Гоян, «краще скористатися блокнотом, тримаючи його в кадрі – тоді глядач побачить, що кореспондент справді працює з інформацією, уточнюючи її в записах і ділячись важливими деталями, які він самостійно зібрав» [17].

Така практика була поширена серед українських кореспондентів на початку 2000-х. У таких ситуаціях кореспондент із блокнотом виглядає природніше, ніж коли читає з підказувача, а його слова викликають більший відгук, адже телевізійна камера миттєво відображає на екрані думки, емоції, впевненість чи невпевненість людини [32, с. 23].

«Кореспондент повинен миттєво мислити, вміти відокремити себе від загального потоку подій. Він має побачити головне і миттєво передати це в кількох словах, оскільки телебачення перш за все показує зображення, а вже потім надає інформаційний ряд. Кореспондент – це аналітик, який вміє правильно подати інформацію телевізійною мовою», – так О. Бикова описує особливості роботи телекореспондента [3, с. 134]. Ці твердження частково розкривають один із ключів до успіху кореспондента на телебаченні – «швидке мислення в кадрі» [4, с. 311].

Як правило, кореспонденти, які працюють оперативно, не мають заздалегідь написаного тексту для свого стендапу (stand-up) – повідомлення з місця подій, акцентує І. Куляс, вони «можуть продумати лише кілька перших фраз або загальний план того, що говоритимуть перед камерою, а також спільно з оператором вирішити місце запису, ракурси та масштаб зйомки» [30].

Сучасні вимоги до аудіовізуальної журналістики спонукають кореспондентів прагнути бути візуальною частиною екранного повідомлення. «Кореспондентська робота – це шлях телебачення до реального життя. Без

кореспондентів телевізійна журналістика звелася б до показу лише людей, які говорять у студії. Кореспондент – це неупереджений і точний посередник між глядачем та подіями» [17].

На думку класиків теорії тележурналістики, майстерність кореспондента полягає у трьох головних аспектах (В. Гоян, М. Голуб, А. Лісневська, В. Лизанчук та І. Крупський):

1) бути на місці подій з технікою у момент, коли відбувається щось важливе;

2) разом з оператором обрати й зафіксувати найважливіші кадри, що дадуть повне уявлення про події;

3) лаконічно коментувати побачене, розкриваючи зміст подій, – так теоретики описують суть цієї професії [14; 17; 33; 34].

Проте таке визначення лише частково охоплює професію, оскільки не враховує підготовчий етап роботи, який значною мірою є творчим. Цей етап дозволяє журналісту обрати основні елементи драматургії для свого сюжету, уточнює професорка В. Гоян [17].

У реальній журналістській практиці нерідко виникають ситуації, коли обставини змінюють попередньо розроблений план, застерігає майбутніх кореспондентів медіаексперт І. Куляс, але «справжня майстерність полягає в здатності передбачати розвиток подій, аналізувати їх і вдало інтерпретувати для глядача» [30].

Вчений Ю. Шаповал зазначає, що «події для кореспондента можуть включати не тільки факти, але й мотиви, які стоять за діями людей. Розуміння дійсності як безперервного процесу дозволяє розглядати суспільно-значущі причини як події, що повинні бути проаналізовані через їх наслідки. Кожна причина впливає на хід подій і, у випадку окремих людей, може вважатися важливою подією в їхньому житті, яку журналіст відображає у своїх репортажах. Кореспондент має уважно вивчати причинно-наслідковий характер подій, щоб точно визначити їх суть і відобразити на екрані» [63, с. 97]. Таке розуміння

роботи кореспондента підкреслює важливість чіткої організації, підготовки та творчого підходу до журналістської діяльності.

Розвиток телебачення з початку 2000-х років сприяв появі нових форматів аудіовізуального продукту й переосмисленню традиційних жанрових форм, що позначилося на професійних стандартах тележурналістів. Професорка В. Гоян звертає увагу, що кореспондентська робота існує з моменту початку регулярного мовлення, хоча в штатних розписах колишнього Держтелерадіо такої посади не існувало – «журналістів зараховували на посаду редакторів телепрограм» [17]. Однак «поступово професія кореспондента набула офіційного статусу», зазначає вчений З. Дмитровський [18, с. 203].

Телехроніст, телеінформатор, телекореспондент – еволюція цієї журналістської професії відбувалася поступово, стверджують вчені ЛНУ ім. Івана Франка В. Лизанчук та І. Крупський, «кореспондент відігравав ключову роль у перших випусках новин: він створював тематичну картину дня, збирав оперативну інформацію, проводив інтерв'ю, брав коментарі у фахівців, готував матеріали для аналітичних програм, редагував тексти, монтував сюжети і готував підводки для дикторів» [34, с. 34].

Зібрана кореспондентом інформація могла стати основою для глибокого аналітичного дослідження, а учасники сюжету – героями тематичних програм. «Завдяки здатності кореспондента правильно оцінити подію та побачити її екранну перспективу, репортаж міг вийти за межі звичайного інформаційного жанру» [17].

Зміни у жанрових рамках телерепортажу мали вплив на власне професію. Сучасний кореспондент на телебаченні – це універсальний журналіст, який здобув право на власне слово в телевізійному ефірі. Наприклад, у 1960-х роках кореспондент готував лише текст про подію, у 1970-х почав озвучувати свій матеріал, а через 15 років став з'являтися в кадрі. Хоча стендап, як частина екранної творчості кореспондента, у 1980-х використовувався рідко, згодом він став обов'язковим елементом телевізійного репортажу, і сам кореспондент – невід'ємною частиною екранних подій. Багато телевізійників вважають, що

стендап допомагає «авторизувати» сюжет і персоніфікувати повідомлення, що постійно підтверджується в практиці ефірів [33, с. 110].

З розвитком професії змінювалися й вимоги до ролі кореспондента у телерепортажах. «Вирушайте разом із демонстрантами, подорожуйте зруйнованим передмістям, сидіть поруч із працівниками соцслужб та нужденними, будьте серед натовпу підлітків, ведіть репортаж зі сцени перед тисячами глядачів, розповідайте про події на місці їхнього відбування. Станьте візуальною частиною повідомлення!» – такі рекомендації можна зустріти в посібнику «Журналістика конфлікту» Росса Говарда, що виданий організацією «Міжнародна Підтримка Медіа» [20, с. 23].

Сьогодні багато українських редакцій працюють за міжнародними стандартами новин, використовуючи подібні інструкції для журналістів, операторів і режисерів монтажу, як це роблять провідні телекомпанії світу, такі як BBC та CNN. Важливо, щоб подібні вимоги враховували реальні можливості конкретних телекомпаній і не ставали інструментом тиску на журналістів.

Розмірковуючи над особливостями екранної інтерпретації події, зокрема роллю журналістського слова у кадрі, досвідчений шведський репортер Ерік Фіхтеліус у своїй праці «Десять заповідей журналістики» визначив кілька ситуацій, коли стендап репортера має явні переваги і несе певну інформаційну цінність. Погоджуючись із цим професорка В. Гоян [17] наголошує на такому:

1. Немає достатнього ілюстративного матеріалу.

2. Вимоги драматургії та структури сюжету потребують його використання.

3. Стендап підкреслює географічні особливості та контекст.

4. Потрібно візуально підтвердити або акцентувати на певній деталі, предметі тощо.

5. Є необхідність встановити особливий зв’язок довіри та комунікації з глядачем.

6. Репортер стає безпосереднім свідком події та може передати свої враження, що дозволяє глядачеві глибше відчути емоції подій.

З композиційної точки зору стендап дозволяє журналісту практично необмежені можливості для власної екранної реалізації ідеї. Технічно він може йти назустріч камері, або проходити повз неї. Він може говорити свій спіч в кадрі стоячи, ідучи чи сидячи або навіть лежачи. Стендап репортера можна знімати з різних ракурсів, у русі, навіть з круговою панорамою на 360º. Стендапи з обіграною драматургією – це не тільки «наїзди»/ «від'їзди» відеокамери, неочікувані ракурси зйомки, це, насамперед, цікава локація, гарний та інформативний фон та майстерність власне репортера [27, с. 206].

У такій ситуації кореспондент на телебаченні сприймається як частина самої події. На думку І. Куляса, «він стає провідником, комунікативним мостом між екранною і живою реальністю. Чим природніше виглядає репортер, тим більша ймовірність, що глядач йому повірить, зреагує на його інформацію, оцінить її і зрозуміє суть повідомлення, зробить відповідні висновки» [30]. Суттєвою жанровою та мистецькою особливістю репортажу є «відтворення сьогодення в теперішньому часі, тобто подання фактів не методом констатації, як в інших інформаційних творах, а завдяки опису події безпосередньо в процесі існування. Тобто ефект присутності та безпосередність сприйняття – головні чинники жанру, зокрема його телевізійного різновиду» [27, с. 202].

Наприклад, навесні 2024 р. з робочим візитом до Надвірнянського району Прикарпаття прибув кореспондент з Нідерландів Флоріс Аккерман, якого супроводжував київський фотожурналіст Костянтин Чернічкін. Журналісти відвідали гірські громади, спілкувалися з місцевими мешканцями та побували в Надвірній. Флоріс Аккерман як репортер виконував завдання редакції по збору унікальних історій людей під час україно-російської війни. Він публікує свої матеріали в газетах і на радіо, має понад 20-річний досвід роботи в країнах Східної Європи. В Надвірнянському районі він особисто поспілкувався з горянами та дослідити питання туризму, економіки і те, як війна впливає на життя в регіоні.

Такі кадри є класичним прикладом новітньої світової тележурналістики – правдивої, достовірної, оперативної та інтерактивної. Це журналістика реальної

дійсності. Прямі включення з місця події стали важливим і необхідним компонентом інформаційних випусків загальнонаціонального марафону. «Оперативна підготовка інформації про подію для ефірного висвітлення в момент її здійснення є складним завданням як у творчому, так і технічному плані. Проте журналісти демонструють вміння налагоджувати зв'язок між основними компонентами трансляції – технічним сигналом та професійною подачею інформації» [18, с. 34].

Дослідники аудіовізуальної журналістики вважають роботу кореспондента з місця події «мистецтвом, що підтверджує естетичну унікальність телебачення» <…> його аудіовізуальну природу та видовищну сутність» [17]. Саме тому «телекореспондент прагне максимально точно відтворити емоційну картину події, обираючи відповідні вербальні та візуальні образи» [34, с. 12]. Пряме включення – специфічний телевізійний жанр, і на думку Т. Неймаш, є «ефектним, але проблемним із технічної та психологічної точки зору інструментом. Головне завдання – надати глядачу відчуття присутності на місці події» [38].

Сучасні телекореспонденти відображають аудіовізуальні моменти подій дня та тижня, передаючи настрій і емоційне забарвлення, акцентуючи увагу на деталях і відтворюючи реальність в межах жанру, формату програми, редакційних стандартів та морально-етичних норм. У контексті глобалізації, коли повнота світу може бути сприйнята лише через мас-медіа, журналісти виконують роль інформаторів. Вони, можливо, навіть більше, ніж перекладачі, «виступають посередниками у висвітленні складних подій, коментуючи хід часу, формуючи різноманіття думок і волевиявлень» [10].

Таку роль журналіста в сучасному суспільстві окреслив Інтендант міжнародної телерадіокомпанії «Deutsche Welle» Дітер Вайріх майже 25 років тому під час лекції для українських студентів-журналістів на тему «Етика і журналістика» [17]. Він процитував вислів німецького класика Генріха Гейне: «Журналістика в першу чергу – це прагнення говорити правду», підкресливши, що боротьба за правду не повинна перетворюватися на «самовдоволене

моралізаторство». Для того, щоб продукувати якісний інформаційний продукт, на телебаченні, на думку вченого О. Костюченка, «мають працювати висококваліфіковані журналісти, озброєні міцними знаннями та належними професійними вміннями й навичками. На них покладена величезна відповідальність щодо формування конструктивного нформаційного простору та громадської думки в контексті сучасних українських суспільно-політичних реалій» [29, с. 5].

Професійний журналіст повинен критично оцінювати межі радикалізму в своїх матеріалах і враховувати відповідальність за наслідки своєї роботи перед суспільством. Ця думка є особливо актуальною як для аналітичного кореспондента, так і для документалістики та журналістики розслідувань, що стали вкрай важливими складовими українського телевізійного ланшафту зазначеного періоду.

Одним із представників тогочасної української телеаналітики є Андрій Цаплієнко, лауреат кількох престижних нагород, зокрема Державної премії імені Івана Франка (2004 р.) та премії «Людина року» в номінації «Кращий журналіст року» (2001 р.). Він випробував свої сили в різних телевізійних форматах і жанрах, починаючи від репортерства на місцевому телебаченні до ведення авторських програм на загальнонаціональному каналі. Саме він у подальшому стане одним із перших воєнних журналістів і в подальшому окреслить основні напрями розвитку військової журналістики і військового кореспондента як нової підгалузі професійної діяльності.

Його аналітичний підхід та унікальне бачення, зокрема в програмі «Глибокий кілометр», а також сміливі журналістські розслідування і репортажі з гарячих точок планети (телецикл «На лінії вогню») принесли йому популярність та визнання в професії. Цаплієнко вважає, що «успіх у цій професії досягається через дослідження першопричин подій, їхніх витоків і можливих наслідків». Він наголошує, що «журналістика повинна вивчати конфлікти, адже саме в цьому полягає суть журналістики. Конфлікти можуть бути як

журналістським ходом, так і засобом розкриття теми або інструментом створення динаміки в матеріалі» [41].

Отже, на тогочасному українському телебаченні спостерігалася тенденція до зближення роботи кореспондента з роботою аналітика та публіциста, що підтверджується низкою телевізійних проєктів («Хоробрі серця на ″1+1″», «Край війни: зона АТО», «Донбас. Сьогодні», «Моя війна», «Техніка війни», «Війна 2014», «Іловайськ 2014. Батальйон Донбас» тощо). Такі програми, як правило, перебувають на межі оперативної та аналітичної журналістики, тому їхня синтетична структура важко піддається традиційній класифікації. Важливим є дослідження асиміляційних процесів на телебаченні не тільки з жанрово-типологічної точки зору, а й у контексті структурування та форматування сучасного ефіру. На цьому наголошували ще багато років тому низка вчених-дослідників телевізійної журналістики [8; 17; 18; 19; 27; 32-33; 37; 63].

«Телебачення може звернутися до досвіду радіомовлення, адаптуючи його до своїх потреб», зазначила професорка В. Гоян [17], передбачаючи появу таких медіа, наприклад, як запорізьке віжин-радіо «На дотик». Дослідниця тележурналістики також наголошувала на необхідності «створення концепції авторської тележурналістики», яка значно трансформувалася за останні роки. Наприклад, на думку дослідниці, «сюжет (сюжет-дослідження, сюжет-розвідка, репортаж-фільм) вивів на перший план нового екранного лідера – автора-кореспондентаа, який сміливо занурюється в реальність, прагнучи створити її точне відображення та передати цю копію в ефір» [17]. Цим самим вчена передбачила появу інформаційних авторських YuoTube- Telegram-каналів тощо.

«Кореспондент переходить від епізодичної драматургії до тривалої, різноманітної за засобами, але єдиної за стилем екранної роботи, де сам він є сполучною ланкою, що здобуває цікаві факти, без зайвого узагальнення», – зазначають дослідники в галузі тогочасної теледокументалістики, зокрема документального фільму, акцентує І. Куляс, таким чином, авторитет телевізійного кореспондента та його професійний статус значно зросли [30].

Бути телевізійним кореспондентом на початку XXI ст. стало дуже престижно, і ця тенденція тільки зростала. Затребуванність і попит на цю професію очевидна не лише в інформаційному секторі телемовлення, це простежувалося й в аналітичному мовленні, в телевізійній публіцистиці. Кореспондент на телебаченні не просто готує телематеріали з місця події, здійснює прямоефірні «включення», він знаходиться в центрі подій. Така форма журналістської творчості є надзвичайно мобільною, як і, власне, сама професія.

Вчений Ю. Коваленко, спираючись на ствердження І. Михайлина, зазначає ще одну професійну складову телекореспондента: «телевізійний кореспондент повинен мати швидку реакцію, миттєве мислення, вміти оцінити важливість події, швидко приймати рішення та аргументовано оперувати фактами» [27, с. 206]. Аналізуючи вимоги до професії, викладені в редакційних статутах, спеціалізованих виданнях, а також у навчально-методичній та науковій літературі, варто відзначити прагнення фахівців вивести журналістику за межі стандартного інформаційного формату. Це намагання коментувати за кадром яскраво та образно, уникати штампів, догматичних фраз і надмірної кількості цифр, тобто орієнтуватися на сучасні реалії, акцентуючи увагу на суспільно-значущих і актуальних аспектах, зосереджуючись на журналістських стандартах і вмінні репортерської роботи в кадрі.

Якщо для кореспондента інформаційного формату телевізійного мовлення основним завданням залишається оперативне та об’єктивне інформування про актуальні події, то від кореспондента аналітичного типу очікується детальне й багатогранне висвітлення подій, які мають значний інтерес для суспільства. Проте варто визнати, що саме екранний аспект відрізняє професію телевізійного кореспондента від інших, роблячи її унікальною й неповторною.

Сьогодні в журналістиці переважає візуально-вербальна складова творчості, зазначає дослідниця візуального мистецтва, А. Тернова, «професійні навички та вміння телевізійного кореспондента є затребуваними також у інших журналістських спеціальностях. Цілком природно, що досвідчений кореспондент, який майстерно володіє своїм фахом, може стати авторитетним

коментатором, оглядачем чи ведучим телевізійної програми, що підтверджується практикою сучасного телебачення» [59, с. 245].

Телевізійний сюжет-репортаж є популярним жанром, в рамках якого журналіст-кореспондент реалізує свою творчу ініціативу та майстерність, причому це стосується як інформаційних, так і аналітичних матеріалів, акцентує З. Дмитровський. Наприклад, «телекореспондент може виступати як оператор, самостійно знімаючи матеріал і пишучи текст про подію, тоді як аналітичний кореспондент може перетворити на перший погляд банальну інформацію на аналітичну розвідку (сюжет-аналіз, фільм, журналістське розслідування)» [18, с. 34]. Важливо також підкреслити, що авторський стиль кореспондента є складовою його екранної творчості, яка постає перед медіадослідниками в контексті жанрово-типологічної специфіки сучасного телевізійного мовлення.

Стандарти професії телевізійного кореспондента охоплюють широкий спектр знань, умінь і практичних навичок, етичних норм, яких необхідно дотримуватись під час роботи в медіа. Телевізійні кореспонденти не лише збирають, обробляють та компонують інформацію для глядачів, а й створюють контент, який стає важливим, суспільно-значимим і затребуваним для громадськості. Тема стандартів і етики, на думку А. Іванців, особливо у висвітленні війни залишає досі актуальними низку запитань, відповіді на які вже, здавалося б, очевидні» [24]. Нижче наведені основні стандарти, яких має дотримуватися кожен фахівець масмедійної галузі.

Ми можемо впевнено виділити основні професійні стандарти професії кореспондента на телебаченні та умови, за яких медіафахівець може залишатися затребуваним, проаналізувавши наукові праці та підручники з телевізійної журналістики в перші 15 років XXI ст. Однак низка матеріалів та посібників з журналістської діяльності вже чітко їх структурують та подають роз’яснення й рекомендації щодо професійних стандартів [2; 15; 28; 30; 39; 45; 52; 55; 68].

Перше, що ми визначаємо як основу – професійна компетентність. Кореспондент повинен володіти глибокими знаннями з тематики, яку висвітлює, розуміти суть подій, явищ, тем та розумітися на суміжних галузях. Важливо

постійно займатися самоосвітою та вдосконалювати власні професійні навички, орієнтуватись у змінах суспільного, політичного та економічного життя, а також володіти навичками медіаграмотності, критичного мислення, аналізу і перевірки фактів, що дозволяє об’єктивно оцінювати події.

На думку дослідників О. Білоус і Н. Темех, основні компетенції кореспондента включають таке:

- володіння знаннями у сфері масових комунікацій, журналістики та телевиробництва;
- уміння швидко реагувати на події та адаптуватися до змін у робочих умовах;
- навички зйомки та базового монтажу, які дозволяють створити повноцінний репортаж за відсутності оператора або монтажера;
- здатність розробляти сценарії для випусків новин і окремих сюжетів, структуровано подавати інформацію для різних типів телевізійних програм [4, с. 281].

До 2014 р. етичні норми та відповідальність, що стояли перед тележурналістом, як когнітивний фільтр, були дещо спрощеними, без урахування жорстоких реалій війни. То ж вчені зазначають стандарти роботи журналіста з інформації так: «висвітлюючи події, кореспондент має дотримуватися етичних стандартів журналістики, зокрема об'єктивності, точності, достовірності та неупередженості. Важливо подавати інформацію без маніпуляцій, уникати емоційного забарвлення, яке може впливати на сприйняття аудиторії <...>. Дослідники чітко визначив етичні принципи телекореспондента, й вони, на думку О. Білоус і Н. Темех, включають таке:

- дотримання правди у всіх аспектах висвітлення подій, уникнення неправдивої чи викривленої інформації;
- повага до приватного життя людей та конфіденційності джерел;
- уникнення конфлікту інтересів, зокрема отримання фінансової вигоди від спонсорів, які можуть вплинути на подачу інформації;

- підтримка етичних норм у відносинах з колегами, інтерв'юерами та джерелами інформації [4, с. 281].

Кореспондент на телебаченні відповідає за правдивість кожної поданої новини. Він повинен використовувати лише перевірені джерела інформації, уникати спекуляцій та повідомлень, які можуть ввести аудиторію в оману.

То ж цілком очевидними є виокремлення таких основних аспектів забезпечення достовірності у роботі телевізійного кореспондента:

- перевірка інформації з декількох незалежних джерел;
- точна подача фактів, зокрема при висвітленні політичних, економічних чи соціальних тем;
- уникнення непідтверджених чуток, які можуть призвести до дезінформації глядачів.

Про об’єктивність та неупередженість як стандарт роботи телекореспондента пише З. Дмитровський [18. с. 137]: «кореспондент зобов’язаний уникати суб’єктивних оцінок та неупереджено висвітлювати події. Це особливо важливо при висвітленні конфліктних чи суперечливих ситуацій, де кореспондент має подавати різні точки зору без надмірного акценту на жодній зі сторін» [59, с. 245].

Основні принципи об’єктивності (за З. Дмитровським [18]):

- уникнення особистих оцінок, політичної чи ідеологічної заангажованості;
- надання можливості висловитись усім сторонам конфлікту;
- балансування висвітлення подій, щоб аудиторія могла сформувати власну думку.

Дослідник репортажу як жанру мовлення Р. Назар пише про адаптивність та мобільність телекореспондента як один із чинників ефективної та якісної роботи. Телевізійний кореспондент має бути готовим до роботи у різних умовах, іноді небезпечних для життя та здоров’я. Це особливо актуально при висвітленні

військових конфліктів, природних катастроф чи інших надзвичайних подій [37, с. 56].

На думку дослідника З. Дмитровського, завдання кореспондента в умовах стресу включають наступне:

- здатність швидко адаптуватися до нових обставин та умов роботи;
- фізична витривалість і готовність працювати в екстремальних ситуаціях;
- наявність навичок виживання в небезпечних умовах, зокрема основи надання медичної допомоги [18, с. 56].

У сучасних умовах кореспонденту необхідно володіти технічними навичками для роботи з камерою, аудіообладнанням, монтажним програмним забезпеченням. Окрім основної професійної діяльності, кореспондент має розуміти основи телетрансляцій, знати принципи роботи різних типів медіаканалів. Технічні навички включають: вміння працювати з сучасним телевізійним обладнанням; базові навички монтажу та обробки відеоматеріалів; здатність створювати матеріали для різних платформ, адаптуючи контент для соцмереж та вебсайтів.

Кореспондент повинен уміти налагоджувати комунікацію з різними людьми, зокрема респондентами, колегами та джерелами інформації. Він має вміти ставити питання, які розкривають суть подій та подаються глядачеві зрозуміло і доступно. Комунікаційні стандарти включають: вміння встановлювати контакт із джерелами та респондентами, що забезпечує отримання якісної інформації; здатність адаптувати питання для різних аудиторій і різних ситуацій; навички ведення інтерв'ю та здатність підтримувати позитивний імідж каналу через професійне спілкування.

Професор В. Лизанчук описує соціальну відповідальність та національну безпеку як принципи роботи телекореспондента. Особливо важливою в роботі телевізійного кореспондента є соціальна відповідальність, яка передбачає турботу про інтереси суспільства [34, с. 65]. Кореспондент повинен уникати поширення контенту, який може негативно вплинути на моральний стан людей, створити паніку чи сприяти розколу в суспільстві. На думку дослідника,

соціально відповідальна поведінка передбачає: уникнення провокативних заяв та контенту, який може завдати шкоди суспільному порядку; висвітлення інформації, важливої для забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави; підтримка морально-етичних стандартів у висвітленні соціально чутливих тем [34, с. 65].

Отже, телевізійний кореспондент, дотримуючись професійних стандартів, має дбати про об’єктивність, достовірність та якість поданої інформації. Це робота, що вимагає постійного вдосконалення, гнучкості, дотримання етичних норм і відповідальності перед суспільством.

До 2014 р. професійні стандарти телевізійних кореспондентів формувалися на основі принципів журналістської етики, об’єктивності, неупередженості та достовірності. Вони передбачали чіткий набір правил, спрямованих на забезпечення відповідальності кореспондента перед суспільством та його правом на чесну інформацію. Однією з головних норм було дотримання принципу об'єктивності: кореспонденти прагнули представляти матеріали без особистих оцінок і суб’єктивних суджень, надаючи можливість аудиторії самостійно інтерпретувати інформацію. У цьому контексті баланс точок зору та прагнення уникати упередженості були важливими аспектами професійної діяльності.

Достовірність інформації також була основним стандартом. Кореспонденти зобов’язані були перевіряти факти перед їх оприлюдненням, уникати використання сумнівних джерел та брати до уваги можливі наслідки помилок у висвітленні подій. У межах цього стандарту журналісти прагнули до ретельної верифікації джерел, особливо коли йшлося про суспільно значущі теми. Помилки могли призвести до втрати довіри аудиторії, що для медіа до цифрової ери було критично важливим, оскільки аудиторія мала обмежений доступ до альтернативних джерел інформації.

Ще одним важливим аспектом професійної етики кореспондентів на телебаченні був баланс між суспільним інтересом і приватністю. До 2014 р. медіа приділяли велику увагу питанням приватності, дотримуючись права громадян на недоторканність їхнього особистого життя. Кореспонденти мали поважати

приватне життя героїв сюжетів, якщо їхня діяльність не стосувалася публічних інтересів або не впливала на суспільне благо. Так, при висвітленні кримінальних справ вони обмежувалися фактами, не вдаючись до розкриття деталей, які могли б завдати шкоди репутації або приватності осіб, залучених до ситуації.

Професійна діяльність кореспондентів також вимагала нейтралітету. Кореспонденти на телебаченні прагнули уникати проявів політичної чи ідеологічної прихильності, оскільки це могло вплинути на об'єктивність і неупередженість висвітлення подій. Хоча це було непросто в умовах політичної напруженості та соціальних змін, збереження нейтралітету сприймалося як необхідний елемент професійної доброчесності.

Таким чином, професійні стандарти телевізійного кореспондента до 2014 р. були спрямовані на забезпечення об'єктивності, достовірності, поваги до приватності й нейтралітету. Ці норми були основою високої довіри суспільства до медіа, формували інформаційну культуру аудиторії та надавали можливість висвітлювати події без зайвих перекручень. Хоча після 2014 р. зміни у світі й медіасфері зумовили нові виклики, базові стандарти професії кореспондента залишаються невід'ємною частиною відповідальної журналістики.

1.2 Трансформація функціоналу професії кореспондента на телебаченні (після 2014 року)

Слово кореспондента, який звертається з місця події і є «очами та вухами» свого глядача, в кризових умовах має значний вплив на формування громадської думки, а в умовах інформаційних криз, спричинених російсько-українською війною, стає потужним інструментом, схожим на зброю масового впливу.

На думку, К. Акопян, яка досліджувала медіатеку військової журналістики, стверджує, медіа в українсько-російській війні відіграють дедалі активнішу роль у коригуванні суспільних орієнтирів і громадянських цінностей. Ця функція особливо посилюється в умовах інформаційної війни, яка, на думку вченої, зараз трансформується у «війну смислів» [1].

Професор Г. Почепцов наголошує, що в інформаційно-смисловій боротьбі змінюються не лише факти, а й інтерпретації, значення та смисли, які часом навіть важливіші, ніж сама інформація. Використання «чужих смислів» веде до трансформації традиційних цінностей, іноді докорінно змінюючи їх суть [38, с. 23]. Учений стверджує, що конфлікт смислів, оскільки він пов'язаний з різними світоглядами, не може залишатися нейтральним і тому часто переходить із інформаційної площини в реальний фізичний конфлікт [47, с. 45].

Журналісти-кореспонденти також відчувають на собі зміну умов і характеру інформаційної війни. Ще влітку 2014 р. Сергій Рахманін жорстко висловився про цей виклик для медіа: «Зараз, коли суспільство тоне в інформації, потрібна журналістика смислів. Але її витісняє журналістика емоцій» [53]. Це означає, що українські медіа як система та журналісти як виконавці виявилися неготовими до нових вимог, які виникають у контексті смислової війни, що постійно змінюється й ускладнюється. Ще одна сторона проблеми – це використання чужих символів для позначення власних перемог, що призводить до їх нівелювання. В інформаційному середовищі журналісти, блогери, спічрайтери формують важливу складову цієї жорстокої війни – смислову. У цьому контексті автор наводить приклади з виступу Юрія Андруховича, коли наших «кіборгів» у медіа позиціонували із «захисниками Брестської фортеці», донецький аеропорт називали «нашим будинком Павлова», а важливі шляхи для виїзду з окупації, особливо небезпечних територій, чи для логістики у забезпеченні українських військових – «дорогою життя». І такі смислові «паралелі» не тільки є недолугими, а й несуть загрозливі прорадянські наративи.

Під час вивчення особливостей підготовки військових тележурналістів в Україні О. Бабенко акцентує на тому, що «журналісти змушені вчитися правилам інформаційної війни буквально в процесі її ведення, хоча бажання брати участь у ній у нас не було» [2]. В цьому контексті доцільно згадати слова Сергія Рахманіна: «Журналіст може мати право на розчарування й навіть на помилку, бо він не сапер, але він не має права на публічну істерику. Його сум'яття збільшує сум'яття суспільства, а його істерика розпалює загальну паніку. І таких

істерик стало більше, що є небезпечним. Журналіст не має права відкрито проявляти ненависть. Коли під час війни між громадянами однієї країни все частіше виникають психологічні бар'єри, нашим завданням стає створення гуманітарних коридорів для вільного обміну розумними думками» [53].

Журналістика в умовах війни – це особливий напрямок медіакомунікації, що орієнтований на висвітлення військових дій та конфліктів. Вивчаючи специфіку репортажів на військову тематику, вчена О. Бикова зазначає: «Україна сьогодні є учасником війни, тому важливо дослідити, як журналістика змінилася під час протистояння з російською федерацією» [3, с. 135].

Молодим телевізійним репортерам і операторам, на думку О. Білоус і Н. Темех: «основну увагу варто приділити трансформації професійних навичок журналістів, зростанню їхньої відповідальності та обмежень, а також особливостям інформаційної війни як другого фронту» [4, с. 281].

Низка вчених [8; 11; 13; 14; 16; 23; 46; 56] вважають, що професійні стандарти кореспондентів в умовах війни необхідно досліджувати з погляду соціальної відповідальності та захисту інформаційного простору в умовах активної пропаганди та фейків, які є важливою складовою боротьби.

24 лютого 2022 р. Україна прокинулася в нових реаліях – розпочалася повномасштабна війна. Російська агресія проти України змінила суспільство та всі його інститути, впливаючи на кожну людину й усі суспільно-політичні та економічні структури. Особливі зміни відбулися в сфері журналістики, адже в умовах війни вона відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, висвітлюючи події, від яких залежить саме існування нації.

Слушно зазначає вчена Л. Богуш, що журналістика також виконує важливу функцію керування масовими емоціями та надіями [5, с. 292]. В складні часи потрібні непрості рішення, і журналістам довелося адаптуватися до нових умов. Це призвело до перегляду журналістських стандартів, зміни стали очевидними. «Війна трансформує журналістську діяльність, додаючи їй рис соціальної відповідальності, що в умовах війни передбачає моральне право на фільтрацію інформації та певні обмеження» [23, с. 69].

Дослідники Н. Зражевська та В. Заїка вказують, що «складна політична ситуація змінює запити суспільства, яке потребує швидкої й актуальної інформації, бажано з фото- чи відеоматеріалами <…> Сучасний український кореспондент має бути універсальним, адже політичні обставини вимагають від нього використання всіх можливих засобів впливу на аудиторію. У сучасному цифровому суспільстві ″ефект присутності″, що досягається завдяки інтерактивності та цифровим каналам комунікації, є важливою навичкою журналіста-кореспондента» [23, с. 69]. Вимоги сьогодення до роботи у медіа – це вміння писати, редагувати, фотографувати, знімати на відео, монтувати…, а також начитувати закадровий коментар чи реалізувати стендап у прямому ефірі.

Дослідниці А. Лісневська та Т. Коженовська вказують на те, що сьогодні «український телекореспондент справді універсальний, оскільки війна вимагає всебічного застосування професійних навичок, знання не лише журналістських стандартів, а й сучасних методів впливу на аудиторію: конвергентності, мультимедійності, різноманітного контенту, включно з елементами суб’єктивної журналістики, гонзо-журналістики та інтерпретативного стилю» [32, с. 146].

Особливу увагу варто приділити військовим журналістам. Робота журналіста на фронті – це завжди відповідальність за надану інформацію. Відомими військовими кореспондентами є Андрій Цаплієнко, Костянтин Мельников, Антон Коломієць, Денис Казанський, Юрій Бутусов та інші. Навички того, що можна показувати, як правильно спілкуватися з військовими і де починається потенційно небезпечний контент, військові кореспонденти здобувають безпосередньо під час роботи. Інколи вони можуть припускатися помилок, тому для захисту національних інтересів на законодавчому рівні запроваджуються обмеження на збір і розповсюдження матеріалів.

Хоча на законодавчому рівні «Про інформацію» зазначалося, що «цензура та втручання в діяльність журналістів заборонені, це не стосується випадків, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону або накладається заборона на поширення інформації за рішенням суду» [50].

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 3 березня 2022 р. «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими силами оборони та представниками засобів масової інформації на час дії воєнного стану» визначено правила акредитованої фото- та відеофіксації для ЗМІ, лідерів думок та блогерів [51].

На думку дослідниці П. Катеринич, оскільки одним із завдань журналістики є формування громадської думки, «діяльність телекореспондентів під час війни привертає особливу увагу, адже вони впливають на сприйняття подій широкою аудиторією» [25, с. 75]. В умовах інформаційної війни, на думку автора: «Ці зміни підкреслюють зростання соціальної відповідальності кореспондентів, які виступають важливим інформаційним зв'язком між тими, хто передає та отримує повідомлення» [25, с. 81].

Роль телекореспондента під час війни є надзвичайно важливою, адже 2він виступає як очевидець подій, документуючи реалії бойових дій і фіксуючи факти для інформування суспільства» <…>. Його завдання, на думку, І. Куляса, – «об'єктивно висвітлювати ситуацію, передавати правдиву інформацію, яка сприяє розумінню подій, попри емоційний і психологічний тиск» [29].

Телекореспондент також виконує соціально відповідальну роль, дотримуючись стандартів журналістики, щоб не викликати паніку й підтримувати національну єдність. Тому редактори повинні ретельно оцінювати потенційні ризики, публікуючи матеріали [64, с. 122].

Аналізуючи зміни, що відбуваються в медіа під час війни, дует дослідниць Н. Зражевська та В. Заїка провели соціологічне дослідження через інтернет-опитування, де респонденти відповідали на запитання про трансформації, роль та зміну риторики в роботі журналістів з точки зору аудиторії [23, с. 69]. Опитування проводилось серед українських студентів-журналістів різних навчальних закладів, щоб з'ясувати, які, на їхню думку, головні зміни відбуваються в діяльності журналістів під час війни. Вибірка складалася зі 130 людей віком від 16 до 35 років [23, с. 69]. На нашу думку, окремі позиції цього моніторинку заслуговують на окрему увагу. Та на запитання «Який головний

елемент Ви виділяєте в роботі українського журналіста зараз?» 38,2% респондентів зазначили відповідальність за поширювану інформацію, а кожен п’ятий (20,6%) назвав універсальність журналіста найважливішою рисою в умовах війни <…> На питання «Які саме зміни в риториці медіа Ви помітили?» більшість респондентів вказали на переорієнтацію медіапростору на тему війни, менш формальний стиль ведучих та об’єднання українських медіа проти росії» [23, с. 69]. Схвально, що молоді фахівці відповідально ставляться до професійності й усвідомлення відповідальності перед аудиторією.

За цими показниками помітно, що після лютого 2022 р. риторика медійників змінилася: замість офіційно-ділової мови з’явився розмовний стиль, часом із використанням жаргонів, нецензурної лексики, яскраво негативно забарвлених слів, що частково суперечить журналістським стандартам об’єктивності та неупередженості. До основних ознак сучасного стану журналістики респонденти віднесли: 1. Розвиток воєнної журналістики та збільшення кількості «воєнкорів» – 63,4 %; 2. «Ефект присутності» через оперативний доступ до новин, фото- та відео з передової – 61,8 %; 3. Звикання аудиторії до «потенційно неприйнятного контенту» – 59,5 %. Водночас, лише 26,7 % помітили зростання пропаганди у медіа [23, с. 69].

Медіаексперти у репортажних матеріалах особливу увагу приділяють «ефекту присутності». Більшість респондентів відзначили цю рису як «характерну для сучасної української журналістики під час війни, наділивши саме кореспондентів та репортерів здатністю забезпечувати означений ефект для широкого загалу» [23, с. 69]. У словнику-довіднику з журналістики знаходимо наступне пояснення: «цей ефект досягається завдяки фото- та відеоматеріалам свідків подій, які, маючи смартфони, майже безперервно транслюють новини про екстремальні та резонансні події» [20, с. 24]. Водночас, користувачі соціальних мереж також можуть створювати та поширювати «оперативні» матеріали, і це стає звичною практикою медіапростору. То ж користувачі стають «стримерами» і часом стають джерелами інформації чи й співавторами журналістських відеосюжетів.

Найвищої якості «ефект присутності» досягається саме під час кризових ситуацій, коли журналіст веде репортаж з місця подій, допомагаючи аудиторії «побачити» перебіг подій його очима та відчути драматичність моменту. Науковиці А. Лісневська й Т. Коженовська визначають репортаж як «літературне зображення, де події показані в яскравих деталях, документально і правдиво» [33, с. 44]. Структура сучасного репортажу на телебаченні постійно змінюється завдяки мультимедійності та крос-платформності: це може бути поєднання відеокадрів, емоційних монологів та суб'єктивних коментарів.

Водночас, сучасна журналістика не обмежується одним жанром – репортажем, стверджує дослідник тележанрів, Р. Назар, «журналісти працюють також у інформаційних, аналітичних та публіцистичних жанрах, поєднуючи їх у унікальні медіапродукти. Завдання кореспондента – показати динаміку подій та формувати сюжет, який залучить аудиторію. Велике значення має також робота з експертами та свідками, з розумінням того, що стресова ситуація може вплинути на їхню об'єктивність» [37, с. 210].

Однією з найбільших змін після лютого 2022 р. у телевізійній журналістиці став формат прямоефірних новин (усні повідомлення, розширені повідомлення, коментовані відеоряди, репортажі «наживо» тощо). З початком повномасштабного вторгнення провідні українські телеканали об'єдналися у телемарафон «Єдині новини». «Національне суспільне телебачення, «1+1 Media», «Starlight Media», «Медіа Група Україна», «Inter Media Group» і Дирекція телепрограм Верховної Ради України безперервно транслюють новини під назвою «#UAразом», з розподілом слоту на 6 годин для кожної компанії. Домінування новинного мовлення значно змінило ефірну сітку, зменшивши кількість розважальних програм» [31].

Від 2014 р. до «hard skill» телекореспондента входить тепер фактчекінг та медіаграмотність. Завдяки численним онлайн-медіа, соціальним мережам і великій кількості інтернет-користувачів, аудиторія має змогу отримувати інформацію майже безперервно і безперешкодно. Однак така оперативність часто шкодить якості: «блогери можуть не дотримуватися журналістських

стандартів, не розрізняючи факти та коментарі, або не проводити ретельний фактчекінг для боротьби з фейками» [61]. Дослідники ж медіа прямо зазначають про те, що «під час війни нам потрібні кореспонденти, які не лише здатні збирати інформацію, але й правильно її аналізувати». Українці зіткнулися з численними фейками, наприклад, з повідомленнями на кшталт «українські нацисти виклали портрет Степана Бандери трупами російських військових» або з постійним нагнітанням страху через чутки про бомбардування та обстріли ″від знайомих″» [23, с. 69]. Темою постійних маніпуляцій стає постійне відключення світла, мобілізація, інфляція, підвищення податків і низка інших питань.

Під час війни особливої актуальності набувають платформи, які спрямовані на боротьбу з дезінформацією та фейками, такі як «НотаЄнота», «StopFake» та «MediaSapiens». Кореспондентам важливо не лише вміти відрізняти правду від неправди, але й сприяти розвитку критичного мислення у своїх глядачів, постійно акцентуючи увагу на верифікації даних [42, с. 36-38].

Дослідниця В. Посмітна виділяє критичне мислення як один із стандартів для телекореспондентів та пише таке з цього приводу: «критичне мислення кореспондента – це здатність ретельно розглядати, аналізувати та ухвалювати обґрунтовані рішення» <…>. Авторка вважає, що це процес, за допомогою якого розум обробляє інформацію, щоб зрозуміти вже існуючі ідеї, створити нові або вирішити проблеми. У світі медіа цей навик має велике значення. Не всі видання та онлайн-портали дотримуються журналістських стандартів; іноді вони навіть змінюють суть новини, викривляючи реальність на користь власника» [43, с. 80].

Соціальні медіа відіграють важливу роль у роботі не лише військового журналіста, але й кореспондента, який хоче тримати все під контролем, тому постійний моніторинг мережі стає специфічним інструментом для пошуку та обробки інформації. Г. Почепцов вважає, що незважаючи на те, що матеріали часто не відображають реальної дійсності, дедалі більше журналістів і звичайних людей здатні проводити фактчекінг, виявляти суперечливі тези та аналізувати не лише саму новину, але й загальну редакційну політику медіа. У воєнний час кореспондентам важливо постійно розвивати критичне мислення, бути

компетентними споживачами та творцями контенту, а також уміти розрізняти правду і фейки [44, с. 87]. Ворожа пропаганда та дезінформація в основному ґрунтуються на таких принципах, як «напівправда, залякування, повторення та примітивний контент» [37]. Це основні інструменти, які постійно використовують так звані «журналісти»-пропагандисти. І головна їх мета – впливати на громадську думку та свідомість окремих людей у рамках інформаційної війни. «Люди з високим рівнем тривоги, які оцінюють ситуацію на основі наявних образів та думок, легше піддаються пропаганді, ніж ті, хто має розвинене критичне мислення. Пропагандистські медіа націлюються саме на таку пасивну аудиторію, поширюючи свої наративи» [26, с. 47]. Однак, на думку Я. Шабанової «Українські медіа мають довгий та складний шлях формування, який й досі триває. Його складність зумовлена не лише історичним підгрунтям, але й не простим сьогоденням, яке щодня по-новому будує медіаландшафт нашої країни. Цей марафон змін і його результати багато в чому залежать від того, як будуть реагувати на події засоби масової інформації, чи вистачить їх професіоналізму для того, аби адаптуватися до реалій та вести українців до прозорого, інформаційно правдивого майбутнього» [59].

То ж, з 2014 р., як зазначає Ю. Сорока, «українські медіа перебувають у стані постійного напруження. З одного боку, суспільство виявилося неготовим до інформаційної боротьби з зовнішнім агресором, а з іншого – журналісти активно навчаються та вдосконалюють свої навички в нових умовах інформаційного протистояння <…>. Події Помаранчевої революції та Революції Гідності змусили медіапростір спочатку зосередитися на внутрішньополітичних питаннях, проте згодом медіа почали активніше висвітлювати інформаційну війну Росії проти України та збройні конфлікти на Сході країни» [54, с. 78].

Від початку агресії з боку рф в Україні не було сформовано достатньо ефективної медіасистеми, готової до умов інформаційної війни, і «не існувало поняття «мобілізованих ЗМІ», яке введено фахівцями з історії розвитку ізраїльських ЗМІ Хілелем Носеком та Йехіелем Лімором. Ці дослідники, спираючись на досвід своєї країни в постійних збройних конфліктах з

зовнішніми ворогами, визначають «мобілізовані ЗМІ» як ті, що в умовах війни виконують свій обов'язок перед суспільством – укріплюють національний дух та прославляють героїв. Україна поступово переймає цей досвід, намагаючись трансформуватися в «націю в одностроїї», де ЗМІ працюють на користь військових, а військові – на користь суспільства» [23, с. 69-70].

Від 2014 р. в українському інфополі перед кореспондентами з'явилися нові виклики: їм потрібно було навчитися спілкуватися не лише з пересічними українцями, але й чинними військовими, з демобілізованими, з постраждалими і тимчасово переміщеними особами. «Вони повинні швидко орієнтуватися в актуальній ситуації не лише у місті чи своєму населеному пінктіна фронті і мати знання про події у світі, щоб мати повне уявлення про геополітичну ситуацію» [54, с. 241]. Все більше журналісти працюють в якості воєнних репортерів, і поряд із професійними фаховими вміннями постає питання фізичної витривалості, стресостійкості, вміння надавати першу домедичну допомогу та не втрачати сили духу в екстримальнихних обставинах і ситуаціях.

Універсальність таких журналістів-кореспондентів полягає в їхній здатності бути мобільними та незалежними, в їхній спроможності адаптуватися до трансформаційних процесів українського медіапростору, спричинених «великою війною» [41, с. 84]. Наприклад, відомий запорізький журналіст Тарас Білка, який саме зараз служить в лавах ЗСУ, виконує ролі відеографа та фотографа, знімаючи сюжети, монтуючи їх навіть на «нулі», водночас здійснює розшифровки матеріалів та розсилає їх до різних ЗМІ. Так само працюють Євген Солонина, Артем Лагутенко, Слава Чиженок та ін.

Ще одним викликом для сучасного телекореспондента стало ведення інформаційної війни. Важливо зазначити, що 2014 р. став переломним у багатьох сферах, і «медіаполе не стало винятком» [54, с. 122]. Кореспонденти стали активними учасниками інформаційної війни, яка тепер є однією з найважливіших після зіткнень на полі бою. Адже, основне завдання будь-якої пропаганди – «завоювати свідомість власного народу, але нинішня інформаційна

війна України проти російської федерації націлена на завоювання сердець не лише внутрішньої аудиторії, а й закордонних партнерів» [61, с. 122].

Саме тому ще одним «soft skill» для сучасного телекореспондента – слало знання англійської (чи іншої іноземної) мови. Вчені О. Лавніченко та С. Годлевський [64, с. 8], досліджуючи «сутність збройного конфлікту всередині держави» вказують на це в переліку основних елементів інформаційних війн Інституту національно-стратегічних досліджень США. Поряд із цим типологізують війну на такі види: «1. Стратегія та тактика нейтралізації управлінських структур противника (командна війна). 2. Розвідувальна війна. 3. Електронна війна. 4. Психологічна війна. 5. Комп'ютерна війна. 6. Інформаційна війна в економіці. 7. Інформаційний тероризм» [39].

Як видно, інформаційна війна ведеться в «безкровній» площині, але це не означає, що вона менш небезпечна для телекореспондента. Цілком очевидно, що для інформаційної війни між державами є здійснення негативного руйнівного впливу на політичну силу країни шляхом ослаблення її реальних і потенційних можливостей забезпечити власну безпеку, створення перешкод у внутрішньому розвитку, проведенні активної зовнішньої діяльності та підтриманні міжнародних зв'язків, а також завдання шкоди політичному іміджу, що включає ослаблення правлячої еліти і соціально-політичного режиму, навіть сприяння усуненню її від влади. Іноземні вчені Д. Мой і М. Ордольфф вказують на те, що у цьому контексті «кореспондент у війні стає воїном інформаційних і пропагандистських кампаній, що викликає велику проблему – як залишатися професіоналом у таких умовах» [33, с. 228-229].

Порушення інформаційного балансу під час війни є складовою частиною інформаційної війни, і тут кожна зі сторін російсько-українського конфлікту обрала власну стратегію ведення інформаційних протистоянь. Під час анексії та у ході широкомасштабної війни обрані моделі мають різні рівні ефективності й дієвості. Важливу роль у цих інформаційних баталіях відіграють медіа, бо в реаліях сьогодення, саме ці засоби масової комунікації стають надійними і достовірними джерелами інформації.

Кореспондент на війні, як зазначає П. Катеринич, часто «виконує роль розвідника, фіксуючи злочини, передаючи фото та відеоматеріали, іноді порушуючи етичні норми, демонструючи жахливі руйнування, обличчя полонених або тіла загиблих» [20, с. 74]. Журналістика в умовах війни фіксує різні документальні свідчення, передає різні емоції та дух подій, відображаючи різні часові та просторові аспекти, різні образи й елементи «нової» мови. Наприклад, «зміна мовлення медіа відображає загальний воєнний дискурс і пропаганду; мова медіа стає ближчою до повсякденного спілкування та практик, що призводить до появи нового синтаксису і новомови. Журналісти, ведучі, коментатори, блогери та лідери думок стають більш відкритими у своїх висловлюваннях на тему війни» [23, с. 74].

На противагу сухій, фактичній мові медіа з'явилася яскрава лексика, що викликає емоційний відгук у людей. Ці висловлювання можуть виконувати роль «гачків» і «тригерів», які постійно підтримують інтерес аудиторії [35]. Кореспондент викликає довіру, коли є не просто беземоційним спостерігачем, а такою ж людиною зі своїми думками та патріотичною позицією. Нецензурна лексика щодо окупантів та агресора настільки інтегрувалася в наш інформаційний простір, що державні службовці на офіційному рівні можуть вживати фрази на кшталт «русский военный корабль..» у відомому контексті, не порушуючи етичних норм.

Проте, використання подібного стилю публічного спілкування може мати негативні наслідки в майбутньому, і на цьому наголошує низка експертів. Водночас і порушення одного зі стандартів журналістської – відокремлення фактів та коментарів – стає загрозою об'єктивності. Заангажованість і упередженість можуть спотворювати реальність, і аудиторія ризикує залишитися в інформаційній бульбашці. Щоб уникнути цих наслідків, медійникам варто пам'ятати про свої морально-етичні зобов'язання перед суспільством і підтримувати баланс у подачі новин.

Отже, професія телевізійного кореспондента під час війни зазнає суттєвих трансформацій. По-перше, змінюються підходи до збору та подачі інформації:

кореспонденту потрібно працювати в умовах постійної небезпеки, оперативно адаптуватися до змін і висвітлювати події, що відбуваються в реальному часі. Зростає важливість мобільності, здатності швидко приймати рішення, часто з обмеженими ресурсами та з ризиком для життя.

По-друге, телевізійні кореспонденти все частіше стають не просто спостерігачами, а й активними учасниками інформаційної війни, адже кожний їх матеріал може мати пропагандистський вплив і тут виклик у дотриманні балансу між передачею емоційного забарвлення подій і об'єктивністю.

Крім того, війна вимагає від кореспондента гнучкості в застосуванні нових технологій для збору інформації, таких як дрони, мобільні телефони, камери зі швидким доступом до мережі для прямої трансляції. Змінюються також мовні стандарти та риторика, які кореспонденти використовують у своїх репортажах: лексика стає більш емоційною і часто відверто патріотичною.

Особливістю роботи телевізійного кореспондента з 2014 р. стало те, що для створення сюжету часто використовуються аматорські зйомки, з соціальних мереж чи месенджерів. Знання іноземних мов та співпраця із зарубіжними колегами стає буденим для українських телекореспондентів.

Водночас, медійники мають постійно моніторити законодавство України та навчатися новим інструментам пошуку та верифікації інформації.

1.3 Виробничі та морально-етичні стандарти телевізійного кореспондента під час війни

В цьому підрозділі ми не просто розглянемо та проаналізуємо джерела журналістської етики, виокремивши стандарти, що набувають найбільшої значущої актуальності саме під час війни, але й презентуємо їх в дослідженні за допомогою кейсів.

Морально-етичні стандарти та виробничі можливості телевізійного кореспондента під час війни залишаються популярною темою для досліджень, оскільки війна ставить перед журналістами низку серйозних викликів. «Під час висвітлення конфліктів кореспонденти часто стикаються з дилемами щодо

об’єктивності, достовірності та впливу своєї роботи на суспільну думку» [28]. Зокрема, репортажі з воєнних зон вимагають дотримання етичних норм при висвітленні чутливих матеріалів, таких як зображення жертв, руйнувань чи утримання певної позиції щодо конфлікту [30].

Також у науковому полі є досить актуальним, як кореспонденти реагують на пропаганду, фейкові новини та цензуру, які часто використовуються під час війни, та як ці виклики змінюють практики журналістської етики. Окрім цього, медіа під час війни мають суттєвий вплив на громадську думку, що посилює відповідальність журналістів за правдивість та точність подачі інформації. Ці аспекти роблять питання моральних стандартів, журналістської етики телекореспондентів під час висвітлення воєнних подій особливо чуттєвими.

Етичні норми журналістики спрямовані на захист суспільства від зловживань ЗМІ та на врегулювання внутрішніх конфліктів у професійному середовищі [42]. Таким чином, морально-етичні стандарти телекореспондента передбачають відповідальність перед аудиторією за точність, повноту й об’єктивність оприлюдненої інформації. Це перш за все особисті переконання тих, хто обирає журналістику, їхнє розуміння меж дозволеного та забороненого.

На другому плані, не менш важливому, є розуміння і дотримання тих рекомендацій, в яких зазначено, що дозволено телекореспондентам «показувати» й про що можна чи не варто «розповідати» глядачам про російсько-українську війну, військові об’єкти, військових, зброю й под. [13; 15; 19; 22; 45; 48; 51; 52; 58]. І тут справа не лише в журналістській етиці чи професійних стандартах, а й державній безпеці.

Вчений С. Штурхецький вважає, що журналістська етика «ґрунтується на загальноприйнятих нормах професійної поведінки, а також на особистому та професійному досвіді журналіста-кореспондента» [61, с. 122]. В ідеальному втілення морально-етичні стандарти телекореспондента спрямовані на формування високої моральної свідомості, почуття відповідальності, орієнтирів професіоналізму та усвідомлення суспільної ваги власної роботи, а також на розвиток самоконтролю.

Серед основних норм і принципів, викладених у «Посібнику з журналістської етики» виокремлюємо такі спільні вимоги [42]:

• свобода слова та висловлювань є невід'ємною частиною роботи телекореспондента;

• повага до права громадськості на повну й об'єктивну інформацію є обов'язковою;

• телекореспондент не має права застосовувати незаконні методи для отримання інформації;

• телекореспондент повинен докласти всіх зусиль для виправлення будь-якої оприлюдненої інформації, якщо виявиться, що вона недостовірна;

• телекореспондент зобов'язаний зберігати конфіденційність своїх джерел інформації, за винятком випадків, передбачених законом;

• недопустима дискримінація за ознаками статі, мови, раси, релігії, національного, регіонального чи соціального походження або політичних поглядів;

• плагіат є несумісним із професією телекореспондента;

• телекореспондент не має права називати людину злочинцем до відповідного рішення суду. Безпідставні звинувачення – серйозне порушення;

• телекореспондент повинен з повагою ставитися до приватного життя людини;

• інформаційні та аналітичні матеріали мають чітко відокремлюватися від реклами;

• факти мають бути чітко відокремлені від думок та припущень, а позиції опонентів представлені збалансовано;

• телекореспондента не можна примушувати службовим порядком виконувати щось, що суперечить його особистим переконанням чи принципам.

За словами фінського дослідника Ларса Брууна, першим зафіксованим етичним документом для журналістів став Шведський кодекс етики (1899), хоча на той час він не мав широкого застосування. Однак під час війни складно оцінювати події за звичайними правилами. Причина в тому, що на перший план

виходять більш значущі цінності, особливо цінність людського життя. Якщо суворе дотримання професійних стандартів становить загрозу для життя людей або ж для цілісності та виживання держави, існує ризик, що журналістика може втратити свою сутність [49].

Принагідно варто також наголосити на думці авторів монографічної праці щодо військової журналістики й її становлення в Україні, що журналісти – це «цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст – сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоновано перебувати біля важливих військових об'єктів» [11, с. 2]. І тут постає питання щодо права медіа о засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» і визначення «прав і обов'язків журналістів щодо користування отриманою там інформацією».

Згідно з дослідженням КЖЕ, «58% опитаних журналістів стикаються з повними або частковими труднощами під час висвітлення війни, а 70% опитаних повідомили, що зіштовхувалися або частково зіштовхувалися у своїй роботі з інформаційними операціями ворога чи просуванням російських наративів» [57].

Ми можемо виділити ключові стандарти, яких варто дотримуватися телекореспонденту під час війни. Це насамперед: інформація про загиблих, поранених, зниклих безвісти, заручників; використання відеоархівів; особливості застосування стандарту повноти подачі інформації.

Інформація про загиблих, поранених, зниклих безвісти, заручників.

Відомості про загиблих, поранених, зниклих безвісти чи заручників повинні перевірятися з особливою ретельністю, звертаючись виключно до компетентних джерел [58]. Такими джерелами можуть бути ті, хто безпосередньо був поруч із постраждалою людиною під час події, і став свідком того, що сталося. Можна також враховувати офіційну інформацію від державних установ, однак бажано шукати додаткові підтвердження. При цьому варто пам'ятати два важливі аспекти: 1) невірна інформація про трагедію конкретної

особи може завдати серйозної або навіть непоправної шкоди її близьким; 2) навіть точна інформація може становити загрозу для безпеки заручника [28].

Тому, вказуючи ім'я та прізвище людини в подібних випадках, слід бути вкрай обережними й оприлюднювати ці дані лише тоді, коли телекореспондент повністю впевнені в достовірності інформації (тобто, перевірив компетентність і правдивість своїх джерел) і точно знають, що це не завдасть шкоди особі в складній ситуації. Повідомляти про поранення конкретної людини можна лише зі згоди самого пораненого. Якщо ж він не може дати таку згоду або відмовляється, слід уникати згадування імені та прізвища й забезпечити, щоб його не можна було ідентифікувати за зображенням.

То ж, що «конкретно (і чому) не можна повідомляти і показувати в медіа під час війни», пояснює І. Золотухін. Варто уникати прив'язки будь-яких об'єктів до місцевості, результатів ударів та стан інфраструктури після обстрілів, емоційних висловів людей на камеру тощо. «Тож рекомендація дуже проста:

• не робіть і не поширюйте фото і відео, інформація з яких може дозволити геолокувати його на місцевості;

• якщо все ж таки таке фото й відео вже є і його треба показувати, заблюрте об'єкти, що можуть допомогти його геолокувати;

• якщо потрібно показати, що ви знаєте, куди саме влучив артилерійський чи авіаудар, геолокуйте, але не допомагайте російській армії: заблюрте фото чи відео з геолокацією. Нехай виконують цю роботу самі – не робіть це за них. Та прокоментуйте, що повна інформація передана українським та міжнародним правоохоронним органам для документування.

• Чи є чіткі вказівки стосовно інтервалу часу після удару, коли вже безпечно знімати сцену руйнувань? Які є рекомендації і чим вони мотивовані?

•Конкретної вказівки, коли можна знімати руйнування після удару, на жаль, бути не може. Бо ми не можемо знати, чи буде наступний удар, і якщо буде, то коли. Загальна рекомендація армії – оприлюднювати матеріали з місць обстрілів із затримкою 12 годин» [22].

Висвітлення загибелі українських військових у медіа є складним завданням, яке вимагає етичного підходу через чутливість теми. Коресподенти повинні знайти баланс між правом суспільства на інформацію та правами родичів загиблих на приватність і гідність [57]. Проблема: необхідність дотримання етичних норм при висвітленні поховань, аби не поглиблювати горе рідних та не перетворювати трагедію на сенсацію.

Кейс «УПЦ МП проти ПЦУ». Скандал стався між священниками різних конфесій у селі Костичани Ванчиковецької громади Чернівецького району. На війни загинув Віталій Кошкодан, військоий ЗСУ. Для поховання і відспівування запросили сільського священника УПЦ МП, але той відмовився. Військовий капелан Отець Василь Ковташ відгукнувся на прохання рідних і в день похорону вже готувався до ритуалу, коли сільський священник УПЦ МП все ж таки прийшов до будинку військового. Стався скандал. Хтось з присутніх записав відео і виклав до соціальної мережі. В подальшому воно стало інформаційним приводом для сюжету на ютуб-каналі місцевого телеканалу.

Комісія з журналістської етики рекомендує кореспондентам [28]:

1. Уникати емоційно навантажених описів. Публікувати лише перевірені факти про загиблих;

2. Завчасно отримувати згоду від родичів на висвітлення церемонії.

3. Не акцентувати увагу на трагічних деталях, а зосереджуватися на загальній атмосфері.

4. Підкреслювати заслуги загиблих замість акценту на їхній скорботі.

5. Використовувати особисті інтерв’ю замість загальних фраз з промов на церемонії [28].

Етичні норми та чутливий підхід до висвітлення загибелі українських військових є критично важливими для кореспондентів, аби зберегти гідність загиблих та їхніх близьких, одночасно забезпечуючи суспільство важливою інформацією [58].

Використання відеоархівів слід здійснювати з обережністю. Комісія з журналістської етики строго забороняє застосовувати архівні кадри для

довільної ілюстрації подій, що відбуваються сьогодні в зоні бойових дій чи на окупованих територіях [28]. Якщо важливо показати відео, яке може ілюструвати сьогоднішні події, але було зняте раніше в цьому ж місці чи за участю тих самих осіб, обов'язково потрібно пояснити за кадром, що зйомка проводилася раніше. У таких випадках архівні кадри обов'язково маркуються написом «Архів» або зазначають дату зйомки. Обидва підходи до використання архівних матеріалів виправдані лише тоді, коли це дійсно допомагає глядачеві краще зрозуміти тему, а не просто заповнює екран під час озвучення поточних подій.

Кейс «Загальнонаціональний телемарафон ″Єдині новини″». За результатами аналізу телемарафону «Єдині новини» [53], саме ця об'єднання стрічка новин містить найбільше недолугих ввімкнень архівних відео до сюжетів. Наприклад, у прямому включенні з Вінниці стосовно спалаху гепатиту транслювалися відео з вулиць, які, здавалося, не мали відношення до теми, а також було зафіксовано неспіпадіння часових проміжок, адже трансляція відбувалися ввечері, а в сюжеті були використані відео, записані вдень. Також було показано архівні матеріали та пряме включення з Вашингтона, що не відповідало контексту. Як зазвичай, кореспондентка говорила про Джонсона, а на екрані з'являвся Байден та інші невідповідності. Часто «перекривали» тексти несуттєвими і навіть недоречними архівними матеріалами. Наприклад, не зрозуміло, чому анонс про «Рамштайн» був «перекритий» архівом з попередніх подій. При цьому анонсували віртуальне засідання, а демонстрували живе. Ведуча говорить про одних політиків, але на екрані з'являються зовсім інші, і в такому стилі це повторювалося в семи випусках новин. Також невідповідно «перекривали» всі чотири прямі включення та «ілюстрували» розмови з чотирма гостями. У сюжеті про спортзал для поранених військових жінка, яка виступала в синхроні, була титрована як «Сергій Конюшок» [31].

Комісія з журналістської етики рекомендує телекорепондентам при підготовці сюжету до випуску низку професійних порад [28]:

1. Переконайтеся, що архівне відео дійсно відповідає темі сюжету. Воно має бути актуальним і підкріплювати основну інформацію, а не відволікати глядачів.

2. Поясніть глядачам, чому ви використовуєте архівне відео. Це може бути коментар або голос за кадром, який підкреслює зв'язок між архівним матеріалом і поточними подіями.

3. Використовуйте відео з високою якістю зображення та звуку. Низька якість може знизити сприйняття сюжету та викликати негативні асоціації.

4. Якщо це можливо, вибирайте відео, яке максимально близьке за часом до подій, про які ви розповідаєте. Старі архіви можуть не відображати актуальних тенденцій або змін у суспільстві.

5. Залучайте експертів або свідків, щоб прокоментувати архівні відео, якщо це доречно. Це додасть глибини сюжету і допоможе зрозуміти важливість показаних подій.

6. Чітко позначайте, що саме є архівним відео. Це можна зробити за допомогою графіки на екрані або коментаря ведучого.

7. Уникайте використання архівних матеріалів, які можуть викликати чутливі або негативні емоції без належного контексту. Дбайте про почуття тих, кого ці події можуть стосуватися.

8. Архівне відео не повинно замінювати актуальні коментарі або живі включення. Воно має доповнювати основний матеріал, а не відволікати від нього.

9. Слідкуйте за тим, щоб архівні відео були з актуальних джерел, щоб уникнути неправдивої або застарілої інформації.

10. Перш ніж використовувати архівні відео, проаналізуйте їх потенційний вплив на аудиторію. Це допоможе зрозуміти, як саме вони можуть вплинути на сприйняття сюжету [28].

Анонімність учасників та свідків подій у зоні конфлікту є надзвичайно важливою, адже люди в таких умовах часто знаходяться під реальною загрозою [54, с. 56]. Показувати обличчя чи називати ім’я й прізвище цих осіб

дозволяється лише за умови повної впевненості у відсутності ризику для них або їхніх близьких. З цієї причини анонімність учасників у репортажах цілком обґрунтована: їх можуть показувати у балаклаві, знімати зі спини, на темному фоні чи приховувати обличчя під час монтажу, не називати імен і прізвищ. Усі ці заходи вживаються для безпеки людей, і це варто пояснювати глядачам. Перш ніж ідентифікувати когось, варто обережно зважувати можливі ризики та при потребі консультуватися з фахівцями, наприклад, представниками силових структур або кризовими експертами [46].

Кейс «Олександра Мацієвського». Навесні цього року соціальними мережами та телеграм-каналами поширилося відео розстрілу росіянами військовослужбовця ЗСУ і його останнє «Слава Україні!». Численні українські та зарубіжні медіа підхопили цей відеоролик. У сюжетах були названі імена і прізвища ймовірних військових ЗСУ, яких було вбито ворогом. Для багатьох родин і близьких, чиї імена було названо, стало великим стресом і потрясінням. Вже пізніше Служба безпеки України остаточно ідентифікувала українського військового, якого було розстріляно росіянами після його слів «Слава Україні!». Ним виявився 42-річний Олександр Ігорович Мацієвський, снайпер 163 батальйону 119 окремої бригади територіальної оборони Чернігівщини.

Журналісти та медіаорганізації, які працюють у зоні конфлікту, часто стикаються з етичними та безпековими викликами, пов’язаними із захистом анонімності учасників та свідків подій. Ідентифікація людей, що з’являються в сюжетах чи інтерв’ю, може призвести до негативних наслідків, таких як переслідування, репресії з боку окупаційних чи вороже налаштованих сил, а також стигматизаці у суспільстві.

Етичні аспекти анонімності у зоні конфлікту, за рекомендацією Інституту масової інформації, заключаються у наступному [45].

1. Надання інформації про події у зоні конфлікту може наражати учасників на серйозну небезпеку, включаючи репресії та загрозу життю. Зважаючи на це, анонімність є необхідною для їхнього захисту.

2. Захист персональних даних учасників та свідків є одним із ключових принципів етичної журналістики, особливо у зонах, де існує загроза їх безпеці. Анонімність свідків дозволяє уникнути можливих наслідків для них та їхніх родин.

3. Приховування імен чи інших ідентифікуючих деталей може викликати запитання щодо достовірності інформації. Однак, у контексті конфлікту безпека учасників має пріоритет, тому важливо, щоб журналісти чітко пояснювали причини анонімності для аудиторії.

4. В зоні конфлікту свідки часто стикаються з травматичними подіями, що ускладнює їхню готовність до спілкування з медіа. Анонімність може допомогти таким людям поділитися інформацією без страху за власну безпеку [45].

Водночас, В. Остроухов чітко формулює виклики та ризики саме цього професійного стандарту [39]:

- Анонімність джерел може призвести до зменшення довіри аудиторії до достовірності інформації, що може вплинути на загальне сприйняття подій у зоні конфлікту.
- Задля об’єктивності журналісти мають докладати зусиль для перевірки достовірності інформації навіть за умови анонімності свідків, аби уникнути дезінформації.
- Навіть з дотриманням анонімності залишається ризик ідентифікації осіб у зоні конфлікту за іншими ознаками (місце, одяг, манера спілкування), що може піддавати свідків ризику [35].

У професійній діяльності для захисту й анонімності інтерв’юйованих КЖЕ рекоментує такі дієві практики:

1. Для захисту особистостей можна використовувати псевдоніми, затемнення обличчя або зміну голосу в інтерв’ю.

2. Уникати будь-яких описів, які можуть призвести до ідентифікації особи (наприклад, місце проживання, робота тощо).

3. Повідомляти аудиторію про важливість збереження анонімності для безпеки учасників, що підвищить розуміння і довіру.

4. Перед публікацією редакція повинна ретельно перевіряти контент, щоб переконатися, що особистість свідків залишається конфіденційною.

5. Спільна робота з організаціями, які захищають журналістів та їх джерела, може допомогти в розробці найкращих практик для роботи в умовах конфлікту [22].

Вчена В. Посмітна, досліджуючи особливості сучасної антиукраїнської маніпулятивної пропаганди, вказує, що захист анонімності у зоні конфлікту – це баланс між потребою висвітлювати правдиву інформацію та обов'язком забезпечити безпеку джерел. Використання відповідних інструментів для захисту свідків, прозорість перед аудиторією та дотримання етичних стандартів дозволяють журналістам створювати безпечні умови для свідків та забезпечувати висвітлення подій у конфліктних зонах без шкоди для їх учасників [37, с. 81].

Особливості застосування стандарту повноти подачі інформації.

Варто усвідомлювати, що досягти справжньої повноти як стандарту професійної журналістської діяльності у висвітленні багатьох подій може бути неможливо, зокрема через військову таємницю [32]. Тому журналісти не повинні у своїх матеріалах надавати ворогу дані, які можуть бути використані проти нас [39]. Це стосується точної інформації про переміщення чи розташування військ або окремих бойових підрозділів, кількості військових на різних ділянках конфлікту, видів та кількості озброєння конкретних підрозділів, а також планів командирів та тактики ведення бойових дій.

Таку інформацію можна вільно публікувати, якщо вона офіційно надана чи вже оприлюднена компетентними органами управління певної країни. У такому випадку журналісти покладаються на відповідальність і знання ситуації з боку офіційних речників [39]. У інших ситуаціях «необхідно діяти максимально обережно і з обережністю. Якщо виникають навіть найменші сумніви щодо безпеки військових при розголошенні певних даних, краще їх не публікувати». Також буде «корисно отримати сторонню експертну оцінку цих обставин, враховуючи їхню важливість для ворога» [32].

Це ж стосується і відеофіксації бойових позицій, озброєння та підрозділів, адже українські медіа, соціальні сторінки та відеоплатформи моніторить ворог і потрібно стежити, щоб такі публікації не надали ворогові інформації, що може зашкодити військовим.

Професійний обов'язок репортера повідомляти суспільно важливі новини є загальноприйнятим етичним принципом, але «в умовах бойових дій його реалізація підлягає певним обмеженням через поняття ″військова таємниця″» [32]. Тому, незважаючи на важливість деяких новин, необхідно бути обережними при їх публікації, щоб уникнути можливих жертв через використання цієї інформації однією з сторін конфлікту. Це особливо стосується «даних, які можуть бути корисні ворогу (наприклад, місцезнаходження та переміщення військ, кількість особового складу і техніки, побудова оборонних позицій, плани та тактика)» [15].

Водночас, це стосується інформації, що може бути використана для переслідування конкретних осіб, таких як волонтери, військові, активісти та їхні родини. У всіх випадках, де можливі «навіть незначні сумніви, краще приймати рішення на користь безпеки військових або цивільних і утриматися від оприлюднення інформації» [16].

Кейс «Суджа». Федеральна служба безпеки країни-терористкм рф порушила кримінальну справу проти італійських кореспондентів Стефанії Баттістіні та Сімоне Трайні, які приїхали до Суджі через Україну і випустили сюжет про рух українських військ російською територією відповідно до статті Конвенції ООН про самооборону.

У суботу, 17 серпня 2024 р., італійська державна телерадіокомпанія RAI повідомила, що двоє італійських журналістів, проти яких росія відкрила кримінальну справу, повертаються додому задля забезпечення їхньої особистої безпеки («Italian reporters return after russian anger kursk report». *Reuters.* http://surl.li/melcuj). Подібні кримінальні справи порушувалися й проти українських репортерів.

Так, щодо Наталки Нагорної, спеціальної кореспондентка телевізійної служби новин на каналі 1+1, також порушена справа через сюжети та прямоефірні включення з Суджі. То ж ситуація в цьому місті та його околицях, що виникла внаслідок активних бойових дій українських військових на території Курської області, ставить перед медіаспільнотою нові виклики. Адже, інформація є соціально-значущою для українського народу та міжнародної спільноти, з одного боку, з іншого – журналісти стикаються не тільки фізичною небезпекою під час виконання редакційних завдань, а й імовірною кримінальною відповідальністю. Після перших телесюжетів кореспондентів із цих районів рф з'явилася потреба в чітких правилах висвітлення подій.

Дозволимо собі зауважити, що КЖЕ вже оприлюднила низку рекомендацій, однак цього недостатньо для того, щоб кореспонденти під час виконання редакційних завдань могли не тільки ефективно, але й безпечно для себе діяти в нових умовах. Важливо розуміти, що територія Курської області рф хоч і є об'єктом міжнародного збройного конфлікту, проте має свій правовий статус, що вимагає дотримання міжнародних норм.

Журналісти-кореспонденти, репортерські команди, які перебувають у зоні бойових дій, мають статус цивільних осіб відповідно до Женевських конвенцій. Вони повинні дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права та уникати дій, що можуть призвести до сприйняття їх як комбатантів. «Кореспонденти повинні бути обережними, оскільки незаконне перетинання кордону Росії може призвести до кримінального переслідування» [36]. Рекомендації для кореспондентів чітко прописані у Додатку 2 Наказом Головнокомандувача ЗСУ під №73 – і це не тільки інструменти для медійників задля розрізнення цивільних та комбатантів, для заборони використання військових знаків та носіння військового одягу, використання чи наявність у медійників зброї. Задля медіабезпеки під час професійної діяльності варто чітко знати ще й ключові нормі Кримінального кодексу.

З точки зору міжнародного права, події в Курській області слід розглядати як міжнародний збройний конфлікт. КЖЕ [28] рекомендує вживати певні терміни для коректного опису ситуації, серед яких такі:

- Допустимі терміни: «продовження міжнародного збройного конфлікту», «тимчасова окупація» тощо.
- Заборонена термінологія: «звільнення», «визволення».

До перелік тем для висвітлення журналістами внесені такі як: гуманітарна ситуація; свідчення порушень міжнародного права» інформація про полонених. Водночас, не варто забувати і чітко пам’ятати про приватність учасників та їхню безпеку. Необхідно отримувати чітку згоду на публікацію своїх матеріалів.

Роль медіа в документуванні можливих міжнародних злочинів є важливою, зокрема для майбутніх судових розглядів, трибуналів тощо. Медійники повинні дотримуватися принципу добровільної згоди, захищати ідентичність осіб та дотримуватися етичних стандартів, на цьому наголошує КЖЕ і рекомендує:

1. Важливо проявляти людяність та не загострювати горе родичів. Подавайте лише підтверджені факти про загиблих, уникайте перебільшення емоцій («він переживав нелюдські муки») і не поширюйте чутки.

2. Дотримуйтеся приватності. Заздалегідь зв’яжіться з рідними загиблого і запитайте дозволу на висвітлення церемонії. Якщо родина проти фото- або відеозйомки, знайдіть інший спосіб відобразити прощання. Якщо поховання викликає великий суспільний інтерес, формальна згода може бути необов’язковою.

3. Уникайте сенсаціоналізму, не концентруючись на трагічних деталях: не показуйте тривалі кадри труни або рідних у хвилину прощання. Етично передавати загальну атмосферу церемонії.

4. Не зосереджуйтеся на зовнішніх атрибутах поховання; акцентуйте увагу на заслугах загиблих, їхній пам’яті та внеску в захист країни.

5. Часто журналісти орієнтуються на промови під час церемоній, але ці виступи часто є загальними. Використовуйте пресрелізи лише як інформаційний

привід, віддавайте перевагу інтерв'ю з близькими загиблого, які можуть розкрити його чи її особистість.

6. При висвітленні загибелі військових дотримуйтеся рівного підходу до чоловіків і жінок, уникаючи стереотипів. Не використовуйте кліше, що підкреслюють гендерні ролі. Розповідайте про професійні досягнення і особисті якості, не забуваючи про можливу належність загиблих до ЛГБТІК-спільноти.

7. Одягайтеся відповідно до обставин, проявляйте стриманість, уникайте гучних розмов і використання смартфонів під час поховання. Працюйте непомітно, використовуючи обладнання, яке дозволяє знімати з відстані.

8. Наявність публічної особи серед загиблих не означає, що їхні родичі хочуть бути на виду. Неетично проводити інтерв'ю з неповнолітніми дітьми загиблих на кладовищі, але можливе відвідування родини після поховання.

9. Ускладнення виникають, коли журналісти пишуть про тих, хто мав проблеми з законом чи сімейні конфлікти. Розділіть військову службу та особисте життя загиблого. Інформацію про родичів можна розкривати лише з їхньої згоди.

10. Журналісти, які висвітлюють травматичні події, мають дбати про своє ментальне здоров'я, а редакції – забезпечувати психологічну підтримку. Це допоможе уникнути професійного вигорання та інших проблем, пов'язаних з роботою під час війни [28; 37; 42].

Отже, кейс «Суджа» підкреслює важливість обережності та дотримання етичних норм під час висвітлення військових конфліктів. Кореспонденти повинні знати правові аспекти і ризики, пов'язані із їхньою професійною діяльністю в зонах бойових дій, щоб не лише виконувати свою місію, але й забезпечувати безпеку як свою, так і тих, про кого вони розповідають.

Оприлюднення імен жертв вимагає особливої обережності стосовно загиблих, поранених, зниклих безвісти, полонених та заручників. В умовах бойових дій або окупації часто виникають плутанини й неточності, адже інформацію з певних джерел не завжди можна перевірити. Люди можуть бути в стані афекту або щось плутати. Водночас, публікація персональних даних

жертви може призвести до серйозних, а інколи навіть фатальних наслідків для рідних та близьких особи, названою загиблою, пораненою, зниклою безвісти, полоненою чи незаконно утриманою. Також це може мати негативні наслідки для самої особи, особливо якщо вона наразі є в полоні. Тому конкретну особу можна називати загиблою, пораненою, зниклою безвісти, полоненою чи заручником лише за умови повної впевненості в цьому і якщо така ідентифікація не завдасть шкоди їй. В інших випадках краще уникати ідентифікації конкретних осіб. Важливо зазначити, що наразі дуже важко унормувати всі можливі ситуації, коли дотримання стандартів та етичних норм може бути обмежено в умовах військового часу, – і це є викликом у сьогоденній медійній практиці.

Отже, телевізійний кореспондент, особливо під час війни, несе особливо високу відповідальність перед суспільством, на нього як на джерело достовірної та неупередженої інформації покладається низка вимог. У цьому контексті важливим є дотримання виробничих та морально-етичних стандартів, що допомагають уникнути маніпуляцій, сенсаційності, а також захищають приватність та гідність героїв телевізійних матеріалів.

Насамперед, кореспондент має ретельно підходити до питання анонімності учасників і свідків подій у зоні конфлікту. Під час зйомок або інтерв'ю, якщо особа не є публічною або самостійно не дала згоду на розкриття свого обличчя чи особистих даних, збереження її анонімності є ключовим елементом захисту приватного життя. Дотримання анонімності не тільки захищає свідків від можливих переслідувань, а й мінімізує ризик соціальної стигматизації. Щодо використання архівних матеріалів, важливо забезпечити їхню доречність до контексту. Технічне «перекривання» сюжетів архівними кадрами або зображеннями інших осіб під час згадки про певну подію може викликати дезорієнтацію глядацької аудиторії та сформувати хибні враження про суть подій, а також є грубим порушенням стандартів професійної відповідальності кореспондента. Під час війни, коли суспільна увага та емоції загострені, такі помилки стають особливо критичними. Окремим аспектом морально-етичних стандартів є врахування суспільного інтересу в інформації, яка має відношення

до персональних дій осіб, зокрема військовослужбовців. Наприклад, інформація, що може висвітлювати зловживання посадових осіб у військових структурах, має високий суспільний інтерес, адже впливає на довіру суспільства до державних інституцій. Однак при цьому важливо, щоб кореспондент дотримувався балансу між розкриттям такої інформації та повагою до приватного життя осіб, зокрема, тих, які не виконують публічних функцій.

Також ключовим є обов'язок телевізійного кореспондента не поширювати неперевіреної або сумнівної інформації. Особливо це стосується матеріалів, джерела яких є ненадійними або такими, що раніше використовувалися з метою маніпуляції та дезінформації. У таких випадках професійна відповідальність журналіста полягає у ретельній перевірці фактів, верифікації джерел та уникненні використання сумнівної інформації, навіть якщо вона має потенціал стати сенсаційною. Використання сумнівних джерел потребує позначення таких джерел та надання контексту, що дозволить аудиторії самостійно оцінити достовірність інформації.

Крім того, в умовах війни, коли журналістам доводиться працювати під сильним психологічним тиском, надзвичайно важливим є забезпечення підтримки для збереження їхнього ментального здоров'я. Робота з чутливими темами, що стосуються загибелі військових, травмування та трагедій серед мирного населення, ставить перед журналістами складні морально-етичні виклики. Медіаорганізації мають розробити програми психологічної допомоги, що сприятимуть попередженню професійного вигорання співробітників.

Отже, у воєнний час виробничі та морально-етичні стандарти телевізійного кореспондента набувають особливої ваги. Дотримання етичних норм, баланс між суспільним інтересом та приватністю, уникнення сенсаційності й підтримка ментального здоров'я є ключовими умовами забезпечення достовірної та професійної журналістики, що відповідатиме інтересам суспільства та підтримуватиме довіру до засобів масової інформації.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У РОБОТІ ВОЄННОГО КОРЕСПОНДЕНТА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

2.1. Методологія проведення дослідження

Задля досягнення окреслених завдань у дослідженні, а саме: які труднощі (та в чому їх причини) виникають у телекореспондентів під час виконання редакційних завдань у висвітленні війни, ми вирішили провести анкетне опитування медійників, які працюють як воєнкори на різних напрямках бойових зіткнень під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну.

Основою для розробки і проведення дослідження була використана робоча книга «Методологія досліджень мас-медіа» за загальною редакцією доцентки К. Г. Сіріньок-Долгарьової [32].

Метод збору (отримання інформації) був реалізований у вигляді письмових відповідей 19 респондентів на попередньо розроблений перелік запитань – анкету, у якій охоплені різні напрями професійної діяльності воєнних кореспондентів, забезпечення відповідних інструментів співпраці із представниками пресслужб різних підрозділів Збройних сил України, дії на практиці вимушених «регуляторних» механізмів взаємодії військових структур і медіа під час воєнного стану, а також їх безпеки, страхування ризиків під час виконання редакційних завдань, підтримки фізичного і ментального здоров’я тощо.

За результатами, шляхом методу аналізу, порівняння і систематизації відповідей, були візуалізовані діаграми зі статистичними показниками (відсотками). Описовий метод було використано під час викладу змісту результатів дослідження.

Зауважимо, що в цілому було розіслано 33 анкети воєнкорам різних медіа, однак з різних причин не всі відповіли на неї.

У цілому медіа, представники яких знайшли час і погодилися на анкетування, представляють «1+1», «Інтер», «Ми – Україна», «5 канал», МОСТ (Херсон), Радіо Свобода, GWARA MEDIA, «МикВісті» (Миколаїв), запорізькі медіа «МТМ», «5 редакція» тощо.

Зауважимо, що панівна більшість опитаних представляють саме українських телемовників, які наразі працюють над наповненням прямого ефіру загальнонаціонального телемарафону «Єдині новини» чи входять до медіахолдингу «Вільні медіа» і наповнюють ефір телепрограми «Єдина країна».

Водночас, частина телевоєнкорів працюють не лише в одному медіа, а є співавторами низки матеріалів у медіа, що є інтернет-виданнями і розміщують відеоконтент на своїх сторінках, або ж оприлюднюють журналістські матеріали на офіційній YouTube-платформі.

Наприклад, Ґвара медіа (GWARA MEDIA – https://gwaramedia.com/pro-gwara-media/) позиціонує себе як незалежна медіаплатформа Харкова. На сьогодні це велике регіональне медіа про Харківщину, що інформує «з перших вуст» про скоєні воєнні злочини рф в регіоні. Також кореспонденти готують матеріали про те, як живуть, працюють, відновлюються і тримаються харківські громади.

Інтернет-видання МОСТ – це інформаційно-аналітичний сайт, що висвітлює події у Херсоні та області (https://most.ks.ua/news/). Це медіа засноване 2012 р., а 2023 р. внесено Нацрадою до Реєстру суб'єктів у сфері медіа. Всім добре відоме Радіо Свобода (https://www.radiosvoboda.org/) також зареєстроване як інтернет-видання та радіостанція, однак це приватне некомерційне інформаційно-новине медіа також має рубрику «відео» та окремі аудіовізуальні чи мультимедійні спецпроєкти, які висвітлюють питання війни у форматі цифрового відеоконтенту.

Журналісти нового медіа «Депитати.Про.» (https://www.depytaty.pro/) наразі працюють над інформаційним контентом та низкою документальних матеріалів, на кшталт «На Східному фронті без змін», які розміщують на

власному YouTube-каналі (https://www.youtube.com/channel/UC0mEr0zvPEe8Z2_t MyfPJ7w).

Про достовірність інформації та репутаційну складову платформи «Бутусов+», напевно, не варто зазначати. То ж, вважаємо за доцільне залучення відповідей кореспондентів цих видань до нашого дослідження.

Для опитування як головного методу збору інформації для магістерського дослідження було сформовано 35 запитання із варіантами відповідей (три-п'ять і більше) та можливістю зазначити індивідуальну під пунктом «інше». Водночас, два запитання мали загальний характер задля визначенням імені та прізвища воєнкора та медіа, матеріали для якого вони готують.

Також останнім пунктом анкети було запропоновано можливість розширеної відповіді на предмет того, що, на думку респондентів не враховано у розробленій анкеті і має важливе значення у виявленні викликів у журналістській діяльності при виконанні редакційних завдань під час російсько-української війни на теренах України.

Під час розробки питань для опитування тематично охоплено як професійні (технологічно-виробничі) вимоги у роботі кореспондентів у медіа, так і безпекові, етичні, організаційно-логістичні та інші питання, що, на нашу думку, є ключовими. Серед зазначених вище тем респондентам запропоновані такі головні питання, що стали основою у визначенні реальної ситуації в журналістській роботі під час виконання редакційних завдань на особливо небезпечних територіях, на лінії бойових зіткнень, місцях обстрілів тощо.

То ж анкета для кореспондентів-виробників цифрового аудіовізуального контенту включила такі запитання із варіантами відповідей:

Скільки років Ви в професії у цілому? (до 3-х років; до 5-ти років, близько 10 років, більше 10 років).

Упродовж якого часу Ви працюєте воєнним кореспондентом/журналістом? (з початку 2014 року; з початку широкомасштабного вторгнення; останній рік).

Для роботи в зоні бойових дій необхідно мати базову освіту, яку освіту маєте Ви?(профільну освіту в галузі журналістики; вищу освіту, суміжну до журналістики; профільну в галузі соціальних комунікацій).

Як часто Ви виконуєте редакційні завдання в зоні бойових дій (на місцях обстрілів)? (щодня, кілька разів на тиждень, один раз на тиждень, один раз на місяць).

В якій із зон Вам доводилося виконувати редакційні завдання? (зелена, жовта, червона, щоразу різні).

Як Ви узгоджуєте завдання з редакцією? (через відеоконференції, через меседжери, по телефону, особисто (наживо)).

Чи вважаєте Ви, що існує «список виняткових журналістів із переліку обраних медіа» і що вони мають преференцію доступу до червоних зон? (так, ні, не знаю).

У який спосіб Ви вивчаєте безпекову ситуацію та оцінюєте наявні ризики перед виконанням редакційного завдання?(через відеоконференції, через меседжери, по телефону, особисто (через військових).

З якими труднощами Ви стикаєтеся під час виконання редакційних завдань? (технічні проблеми, відсутність зв'язку/ інтернету, відсутність електрики, проблеми логістичні, несправність обладнання).

Чи траплялися у вас пошкодження камери та іншого обладнання під час репортерської роботи? (так, ні, регулярно).

Які безпекові виклики, на Вашу думку, трапляються найчастіше під час репортерської роботи на війні? (обстріли, дрони, мінна небезпека, викрадення/ затримання/ полон).

Чи отримували Ви травми й под. під час роботи у зоні бойових дій (на місці обстрілів)? (так, ні).

Чи виникали у Вас під час виконання редакційних завдань логістичні проблеми, які саме? (транспорт, проживання, харчування, зв'язок з редакцією).

Чи маєте Ви можливість відмовитись від небезпечного завдання? (так, завжди; так, але як виключення; ні, ніколи, бо усвідомлюю вадливість цієї роботи).

Які техніки подолання страхів і тривог Ви застосовуєте під час небезпечної роботи? (проходження спеціальних тренінгів з безпеки та надання першої медичної допомоги, психологічні техніки і медитація з подолання страху і тривог, спілкування з колегами зі своєї редакції та іншими медійниками, які висвітлюють війну).

Чи виникають у Вас психологічні труднощі під час роботи? Які саме? (стрес, вигорання, посттраматичний стресовий розлад, апатія до всього, злість, панічні атаки).

Чи отримуєте Ви психологічну підтримку від редакції до/після виконання завдання? (так, регулярно; так, але зрідка; ні, не отримую).

Чи проходили Ви курси з домедичної та першої медичної допомоги? (так, перед виїздом на редакційне завдання; так, під час виконання редакційного завдання; ні, не проходив(ла)).

Хто організовував ці курси для медійників чи для певної групи осіб? (редакція, військові, волонтери, міжнародні організації).

Як часто Ви оновлюєте свої знання і практичні вміння з медичної допомоги? (щомісяця, раз на пів року, раз на рік, не оеовлюю).

Чи необхідні, на вашу думку, воєнному кореспонденту базові знання/ розуміння військової справи? (так, це є важливою частиною у висвітленні питань війни; не обов’язково, але бажано; корективи в матеріал вносить редактор; не є в пріоритеті, завдання медійника в іншому).

На вашу думку, чи є важливим для воєнного кореспондента знання іноземної мови на високому рівні? (так, ні, в окремих випадках).

Як підтримуєте свою фізичну форму? (регулярні фізичні тренування, спеціалізовані тренінги, здорове харчування і здоровий спосіб життя, достатній сон та відпочинок між відрядженнями).

Які захисні засоби Ви використовуєте під час виконання редакційних завдань? (бронежилет, каска, бронеавтомобіль).

Хто забезпечує Вас захисними засобами? (редакція, військові, волонтери, купую сам(а)).

Чи достатньо у Вас захисних засобів? (так, повністю забезпечений(а); частково, не вистачає деяких елементів; ні, працюю частіше без захисту).

Чи маєте Ви при собі власну зброю під час виконання редакційних завдань? (так, ні (бо медійники мають працювати без зброї, іноді).

Чи надається Вам спеціальна страховка для роботи в небезпечних зонах? (так, обов'язково; зрідка, не завжди передбачалася; ні, страховка не оформлювалася жодного разу).

Чи надає Вам редакція юридичну підтримку у разі будь-яких правових проблем? (так, завжди; ні, не передбачалося; зрідка (не в усіх ситуаціях)).

Для роботи у зоні бойових дій необхідна акредитація. Як Ви отримали акредитацію для роботи як воєнний кореспондент? (через Міністерство оборони України; через Службу безпеки України; через місцеві військові адміністрації; цим опікувалася редакція, нюансів не знаю; Генеральний штаб ЗСУ; Офіс президента; Генеральний штаб ЗСУ).

Скільки часу займає процес отримання акредитації? (кілька днів; 1-2 тижні; 2-4 тижні; більше місяця).

Які документи були необхідні для отримання акредитації? (посвідчення журналіста; лист від редакції; страховка; довідка про несудимість; ліцензія (редакційна)).

Чи перевіряли відзняті Вами матеріали пресофіцери відповідних військових об'єднань? (так, завжди перевіряє військова цензура; так, але перевіряє редакція; ні, матеріали публікую без перевірки, самоцензура).

Якщо так, то хто саме перевіряє відзняті матеріали? (якщо ні – позначте у пункті «інше») (представники Міністерства оборони; співробітники СБУ; військові експерти на місці зйомки; редактори мого медіа).

Визначте головні інструменти цифрової безпеки у Вашій роботі як воєнного кореспондента (знання методів захисту цифрової інформації (включаючи шифрування даних, безпечне зберігання та передачу матеріалів тощо); Вміння працювати з VPN та іншими інструментами для забезпечення анонімності та захисту джерел інформації)

2.2 Результати опитування респондентів

Вважаємо за потрібне зауважити, що середній стаж роботи респондентів у медіа становить більше 11 років. 63,3% опитаних мають професійний стаж 10 і більше років, 21,1% – до трьох років роботи у засобах масової комунікації.

Панівна більшість опитаних працює воєнкорами від початку «великої» війни в України (52,6%), шестеро осіб з 2014 р. (31,6%), по одному респонденту зазначили «з 2023», «з 2024» та «наразі є військовим ЗСУ» – Рис. 2.2.1.

Рис.2.2.1. Результати відповідей на питання.

Опитані воєнкори у більшості мають профільну освіту в галузі журналістики (36,8%) чи вищу освіту, суміжну до журналістики (36,8%), профільну в галузі соціальних комунікацій (20,5%). Двоє медійників мають вищу історичну освіту, один – за фахом маркетолог. Також маємо одну непряму відповідь, оскільки респондент відповів, що «для роботи в зоні бойових дій освіта не є важливою».

Медійники мають різні кількісні показники редакційних завдань, що виконуються на лінії зіткнення (місцях обстрілів, особливо небезпечних

територіях й под.). «Кілька разів на тиждень», у такому режимі працюють 4 воєнкорів, «один раз на місяць» – 4 респонденти, «двічі чи тричі на місяць» – зазначило двоє.

По одній відмінній (загалом 9) від згаданих вище відповідей отримали на це питання у таких формулюваннях: «в залежності від ситуації», «по 2 тижні на місяць», «2 тижні через 4», «проводжу зйомки тиждень», «декілька разів на рік», «у середньому 3-4 місяці на рік», «в залежності від частоти обстрілів», «щодня».

Більшість опитаних респондентів виконують редакційні завдання у так званій «жовтій зоні» (52,6%), у «зеленій зоні» працює 47,4% респондентів, і лише шестеро серед опитаних – у «червоній». Докладніше на Рис. 2.2.2.:

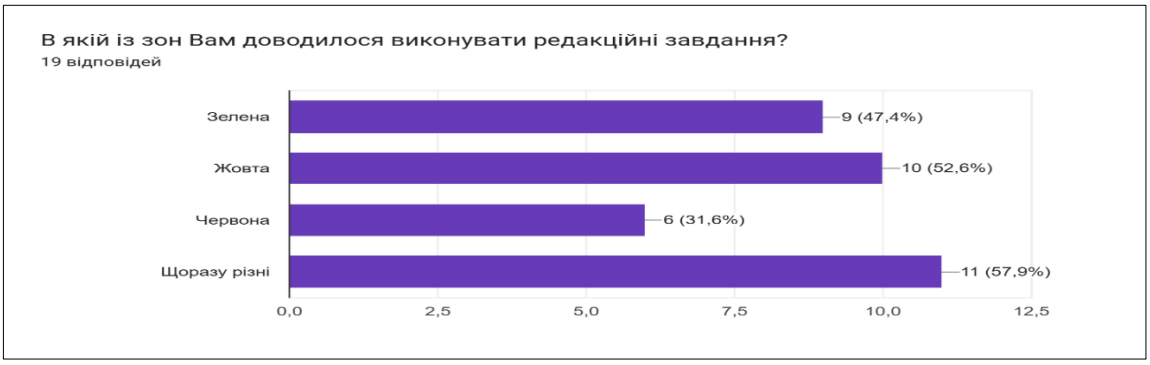

Рис. 2.2.2. Результати відповідей на питання.

Нагадаємо, що «зонування» визначене командувачами оперативно-стратегічних угруповань військ і має три категорії, зокрема: «зелена» (дозволяється робота акредитованих представників медіа без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю, або іншої, визначеної командиром посадової особи), «жовта» (дозволяється робота акредитованих представників медіа лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи, окрім випадків, визначених у додатку до Наказу №73) та «червона» (робота представників медіа заборонена, окрім випадків, визначених згаданим вище додатком до Наказу) [48].

Цікавим моментом, з яким щиро поділилися медійники, чи існує «список виняткових журналістів із переліку обраних медіа» і що саме вони мають преференцію доступу до «червоних зон».

«Так» вважає 52,6% респондентів, категорично заперечують п'ятеро медійників (26,3%), «не знаю» відповіли троє (15,8%).

Маємо дві розширені відповіді: «залежить від професійності та вміння працювати в зоні бойових дій», «хто як може, то так і проїжджає».

Докладніше на Рис.2.2.3.:

Рис.2.2.3. Результати відповідей на питання.

Опитані воєнкори відзначили, що технічні засоби для виконання професійних завдань регулярно «виходять з ладу» (10,6%), «ламаються» (52,6%) або їх «можуть відбирати силою» (5,3%) – Рис. 2.2.4.

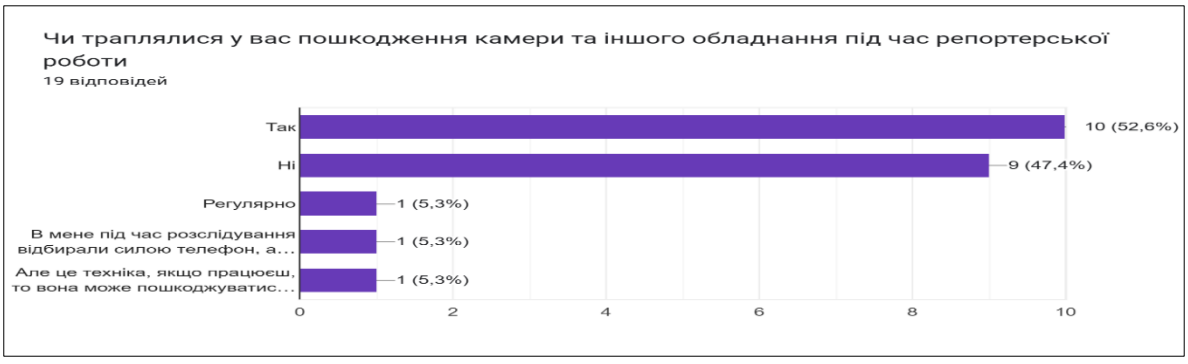

Рис.2.2.4. Результати відповідей на питання.

На запитання щодо безпеки під час виконання редакторських завдань, респонденти зазначили, що найнебезпечнішим у їх практиці були обстріли та міни (95%), подекуди скиди FPV-дронів (до 2%), троє опитаних вважають, що «затримання військовими» (майже 3%).

Більшість респондентів (15 осіб) не були травмованими під час виконання професійних обов'язків, четверо, на жаль, мали такий досвід.

Докладніше на Рис. 2.2.5.:

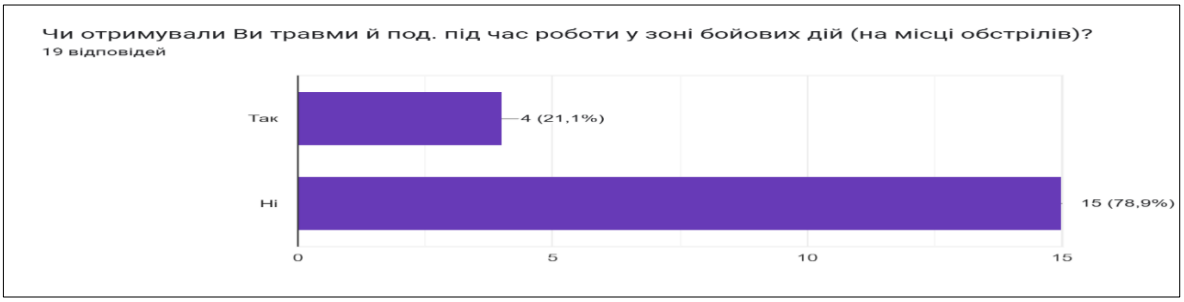

Рис.2.2.5. Результати відповідей на питання.

Логістичними викликами під час роботи це: «транспорт» (52,6%), «проживання» (31,6%), «харчування» (10,5%), «відсутність зв'язку з редакцією» (5,1%), «відсутність води» (0,1%), «проблеми відсутні» (0,1%).

Всі опитані респонденти (100%) перед виконанням редакційного завдання вивчають безпекову ситуацію місця, куди планується виїзд. «Труднощі» мають різний характер і, переважно» залежать від регіону роботи воєнкора.

Як показано на Рис. 2.2.6. ми бачимо у який спосіб воєнкори вивчають безпекову ситуацію та оцінюють наявні ризики перед виконанням завдання редакцією, «через месенджери» має першу позицію за кількісним показником (14 з 19). Оскільки респонденти зазначили кілька варіантів визначення цих способів, акцентуючи увагу, що це залежить від місця виконання редакційного завдання, то маємо такі результати: через месенджери 73,7%, через зв’язок відеоконференції 5,3%, по телефону (36,8%), наживо (особисте спілкування) 47,4%. При цьому медійники наголосили на «спілкуванні з військовими»

(3 відповіді), та те, що «гуглять» безпекову ситуацію місця, куди прямують (1 відповідь).

Рис.2.2.6. Результати відповідей на питання.

Під час анкетування, ми з'ясували, що медійники «так, завжди» (84,2%) можуть відмовитися від небезпечного завдання, «ні, ніколи, бо усвідомлюю важливість цієї роботи», «не відмовлялась жодного разу» та ін. становить 15,8%.

На питання щодо координації виконання завдань із редакцією, респонденти назвали «месенджери» (73,7%), телефоним зв'язком користується семеро (36,8%), засоби відеоконференції використовують четверо медійників (21,1%), «наживо» погоджують восьмеро респондентів, двоє опитаних зазначило, що самостійно визначають завдання «на місці» оскільки редакції мають повну довіру до журналіста. Докладніше на Рис.2.2.7.:

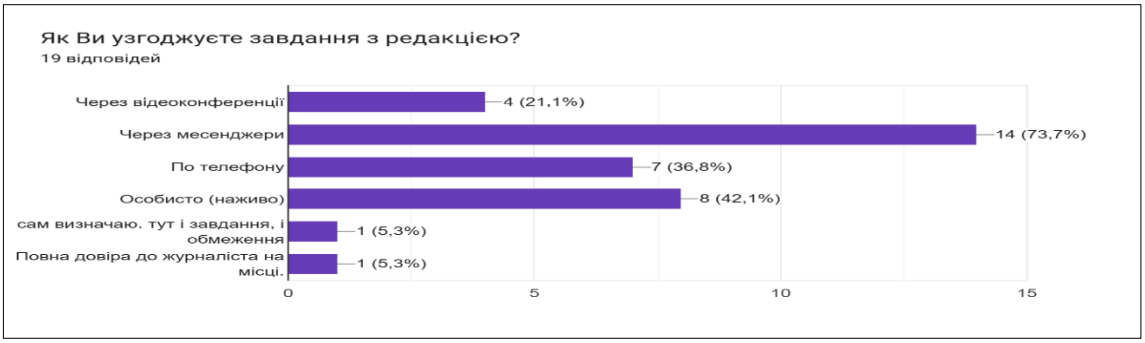

Рис.2.2.7. Результати відповідей на питання.

З наступного Рис. 2.2.8., ми виявили, що найчастіше воєнкори піддаються стресу, апатії до всього та вигоранню, менше зляться, мають ПТС, лише один респондент зазначив про відсутність психологічних труднощів.

Рис.2.2.8. Результати відповідей на питання.

36,8% воєнкорів відзначили відсутність підтримки, а 26,3% опитаних медійників зазначили, що регулярно отримують психологічну підтримку від редакції до та після виконання завдання, 21,1% – «зрідка».

Також виявлено, що часом редакції пропонують своїм воєнкорам подібну підтримку (5,3%), або вони справляються з цим самі (10,5%).

Під час опитування ми виявили, що лише трьом медійникам під час виконання редакційних завдань надається спеціальна страховка, ще трьом – «зрідка». 11 респондентам (57,9%) для роботи в небезпечних зонах зазначене не «оформлювалося жодного разу».

Це свідчить, що медійники не захищені під час виконання редакційних завдань, і на випадки травмування чи смерті не матимуть ніякого відшкодувань.

Панівна більшість опитаних уважають «знання/ розуміння військової справи» є важливим при висвітленні питань війни» (68,4%), 31,6% – «не обов'язковим, але бажано», або «перекладають» це на редакторів медіа. Водночас медійники додавали ще в індивідуальних коментарях, що «знання/ розуміння військової справи не є в пріоритеті, завдання медійника в іншому», або вважали, що базових знань достатньо, аби «знати чим рота відрізняється від взводу». Докладніше на Рис. 2.2.9:

Рис.2.2.9. Результати відповідей на питання.

Всі опитані медійники використовують індивідуальні захисні засоби, повне «екіпірування» мають 73,7%, у декого «не вистачає кількох елементів» – 23,6%. Водночас, на Рис. 2.2.10 позначено, що такими засобами їх забезпечують переважно редакції та волонтери, чимало респондентів купують їх самостійно.

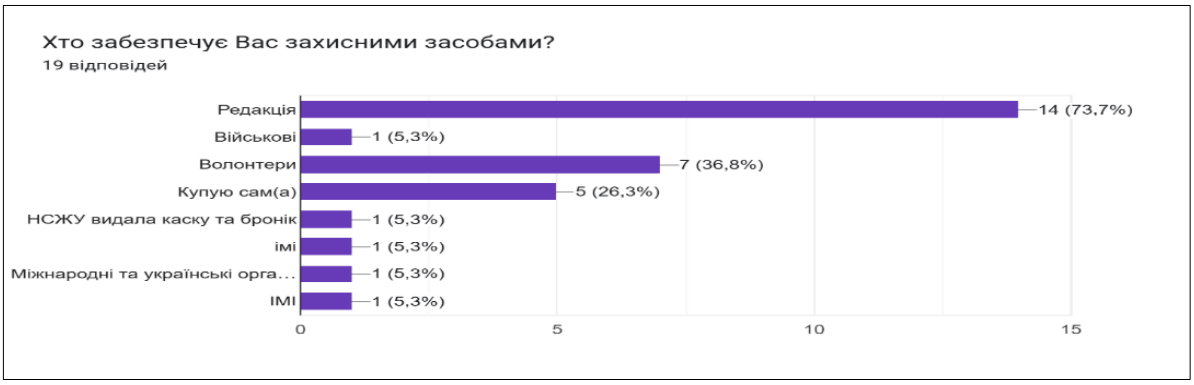

Рис.2.2.10. Результати відповідей на питання.

Щодо отримання акредитації воєнкори чітко зазначили, що вона залежить від «зони роботи». Однак, на Рис. 2.2.11. ми бачимо, що один респондент «сам собі» надає право створювати матеріали там, де вважає за необхідне. І це є викликом.

Рис.2.2.11. Результати відповідей на питання.

Процес отримання акредитації, як стверджують опитані, займає кілька днів (14,6%), 1-2 тижні (21%), 2-4 тижні (47,2%), більше місяця (10,4%), хвилини (5,3%). Двоє не знають, бо цим займаються інші фахівці в редакції (1,5%) – Рис.2.2.12.:

Рис.2.2.12. Результати відповідей на питання.

Опитані також зазначили, що для акредитування треба лист від редакції та посвідчення журналіста (часом паспортні дані респондента та ліцензія медіа).

Водночас, на Рис. 2.2.13. позначено, що двоє респондентів деталей по цьому питанню вони не знають і цим займаються продюсери чи інші фахівці.

Рис.2.2.13. Результати відповідей на питання.

Респонденти отримували акредитацію по-різному, Здебільшого через Міністерство оборони України (72,8%), через місцеві військові адміністрації (10,5%) чи СБУ (15,8%).

Однак відзначимо, що часом питаннями акредитації свої журналістів займалися редакції і однозначної відповіді ми не отримали.

Отже кожна акредитація воєнкора залежала від місця виконання редакційного завдання, докладніше на Рис. 2.2.14.:

Рис. 2.2.14. Результати відповідей на питання.

Опитані також зазначили, що для акредитування треба лист від редакції та посвідчення журналіста (часом паспортні дані респондента та ліцензія медіа). Водночас, більшість зауважила, що деталей по цьому питанню вони не знають.

Щодо процедури отримання акредитації й надання необхідних для цього документів маємо такі результати: панівна більшість зазначила «посвідчення журналіста» та «лист від редакції», а також зауважили, що цими питаннями займається редакція і вони не знають всіх нюансів. Водночас, інші респонденти,

окрім цього, зазначили ще «паспорт» (15,9%), «ліцензію» медіа (5,3%), викликає нерозуміння, який сенс вкладав воєнкор у відповіді «тут винятковий випадок» (очевидно, опитуваний не зовсім зрозумів суть питання – Рис. 2.2.15.):

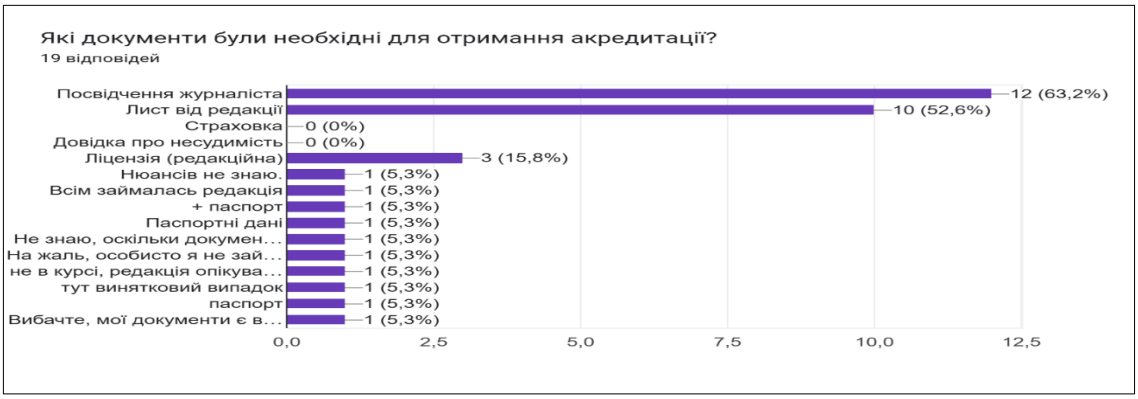

Рис. 2.2.15. Результати відповідей на питання.

На питання «чи перевіряються відзняті матеріали» воєнкори відповіли ствердно, при цьому зазначили, що зазвичай це представники Міністерства оборони України, військові експерти, командири частин, пресофіцери (63,1%,), редактори медіа (31,6%). Один опитуваний відповів, що «не перевіряють», але робить це перш за все сам (5,3%). Ці дані представлені на Рис. 2.2.16.:

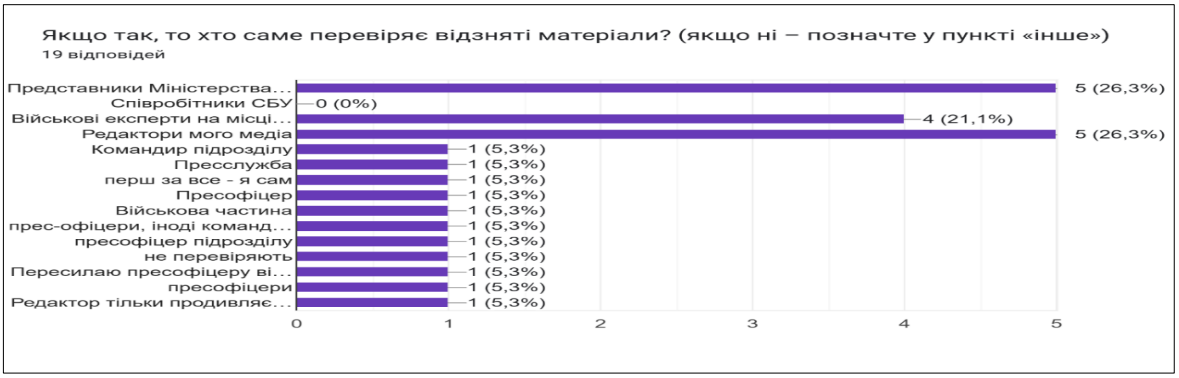

Рис.2.2.16. Результати відповідей на питання.

Цифрова безпека воєнного кореспондента також в пріоритеті воєнного кореспондента, дехто з опитаних обирав кілька варіантів відповідей: «знання методів захисту цифрової інформації (включення шифрування даних)», «вміння працювати з VPN та іншими інструментами для забезпечення анонімності».

Проте, як показано на Рис. 2.2.17., один респондент «ніколи не вдавався до цього питання», ще один зазначив власний «практичний» спосіб «включаю літачок чи вимикаю телефон, коли їду на зйомку».

Рис. 2.2.17. Результати відповідей на питання.

Із пропозицій надати зворотній зв'язок, респонденти просто прокоментували окремі теми, які ми порушили в опитуванні, або ж досить емоційно зазначили епізоди з власного досвіду репортерської роботи.

Однак, вважаємо за потрібне відзначити, що медійники запропонували підняти «питання фінансового забезпечення відряджень на фронт, а також комунікацій із закордонними медіа. Останнє, в свою чергу, могло б привідкрити завісу майбутнім журналістам і викладачам журналістики на міф про "західну журналістику на голову вищу за вітчизну"».

Цілком очевидно, що це є проблемою у медійній практиці, як і те, що «Бюрократія в армії та погодження запитів на роботу – це займає добіса багато часу. Іноді погодження на роботу з одним підрозділом займає від тижня і більше. Одного разу – до півроку. Є структури, які не погоджують взагалі.

Також великою проблемою є нерозуміння важливості та роботи медіа військовими, які відмовляють від зйомки, інтерв'ю або надання архівного відео без яких-небудь логічних причин». В цьому дописі простежується ще одна з проблем.

Отже, під час воєнного стану в Україні виробничі та морально-етичні стандарти медіафахівця набувають особливої ваги. З одного боку, для воєнкорів

постають виклики персональної безпеки, психологічної нестабільності, недофінансування…, з іншого – організація взаємодії зі структурами ЗСУ, виконання редакційних завдань на військових об’єктах та в районах бойових дій тощо.

Медійники на професійному рівні мають «балансувати» між суспільним інтересом і оперативністю та безпековою ситуацією, приватністю респондентів і достовірністю інформації…, при цьому створювати професійні журналістські матеріали, що задовольнятимуть потреби суспільства та підтримуватимуть довіру до вітчизняних засобів масової комунікації.

ВИСНОВКИ

Кореспондент в теорії журналістської творчості – це універсал, який успішно виконує завдання редакції, використовуючи загальні принципи об’єктивного дослідження в будь-якій темі (Ю. Шаповал). Військовий кореспондент – це журналіст, який спеціалізується на військовій проблематиці, і працює в зоні бойових дій, особливо небезпечних територіях…, та з визначеною редакцією періодичністю (якщо це дозволяє безпекова ситуація) передає інформацію щодо ситуації на лінії фронту (І. Михайлин).

Дослідженням питань професійної діяльності телевізійного кореспондента присвячена низка праць українських вчених (В. Гоян, З. Дмитровський, Ю. Коваленко, Т. Коженовська, О. Костюченко, І. Куляс, А. Лісневська, Ю. Шаповал, А. Яковець та ін.), зокрема й особливостей роботи воєнного кореспондента (К. Акопян, О. Бабенко, Е. Білз, Л. Брезгунова, М. Буроменський, Н. Зражевська, О. Кіца, М. Мудра, С. Штурхецький та ін.).

Для вивчення теоретичних аспектів теми дослідження використані праці іноземних вчених (А. Волтерс, Р. Говард, Г. Маклафлін, Д. Райт, Ш. Шміклі).

Універсальність медійника на поч. ХХ ст. полягала не в можливості створювати матеріал одноосібно, а в умінні висвітлити подію нестандартно і доступно для глядача, привернувши увагу до важливого.

На думку фахівців, особливо цінним у роботі кореспондента вважалося уміння швидко передавати інформацію через прямі включення з місця події, професійний двосторонній зв’язок із ведучим у студії чи конструктивний діалог з іншими знімальними майданчиками (І. Куляс). Для цього необхідна не лише спеціальна підготовка, а й вищий професійний рівень, ніж просте вміння працювати на ходу.

Суть роботи телекореспондента заключається у трьох головних аспектах: бути на місці події на момент її дії, разом з оператором зафіксувати найважливіше та лаконічно коментувати побачене, розкриваючи зміст подій (В. Гоян, О. Голуб, В. Лизанчук та ін.). То ж кореспондент має миттєво мислити,

вміти відокремити себе від загального потоку подій. Кореспондент – це аналітик, який уміє правильно подати інформацію телевізійною мовою (О. Бикова).

Реалії широкомасштабного вторгнення рф в Україну внесли корективи в роботі воєнкорів і тут стають в нагоді матеріали Інституту масової інформації, Комісії з журналістської етики, «Детектора медіа», «Репортерів без кордонів», які в публічному просторі надають роз'яснення щодо наказів, рекомендацій тощо. Тобто що можна знімати, фотографувати, як спілкуватися з військовими й постраждалими, як воєнкорам взаємодіяти із представниками ЗСУ під час виконання редакційних завдань щодо висвітлення війни в Україні.

Сучасні умови воєнного стану в Україні вимагають від медійників нових підходів до роботи, і хоча ключовим аспектом їхньої діяльності залишається бажання передавати правдиву інформацію, яка відображає реальний стан справ, однак на сьогодні зміна порядку денного не дозволяє дотримуватися журналістських стандартів (таких як оперативність, баланс думок тощо) і це чітко регулюється прописаними і оприлюдненими правилами, рекомендаціями, роз’ясненнями (зокрема, Наказом Головнокомандувача ЗСУ №72).

Воєнкори, які працюють у районах ведення бойових дій, особливо небезпечних територіях, місцях обстрілів і руйнувань часто стають учасниками цих подій, мішенню для ворога, адже в російсько-українській війни порушуються всі правила і міжнародні норми її ведення.

Телевізійні кореспонденти часто виконують роль документаліста, фіксуючи злочини ворога на відео, іноді порушуючи етичні норми і показуючи жахливі руйнування через обстріли, тіла загиблих і поранених, обличчя полонених і под.

Попри це, незмінними вимогами в роботі медійників (і під час війни зокрема) залишаються універсальність, мобільність, витривалість і стресостійкість, уміння швидко реагувати на поточні дії і події та вміло використовувати наявні технічні засоби для створення якісного відеоконтенту.

В умовах війни частка прямоефірних включень значно зросла, однак коментують ситуацію на фронті зазвичай самі військові чи представники

пресслужб відповідних підрозділів ЗСУ. Репортажі від журналістів-воєнкорів наразі стали найбільш впливовим жанром в аудіовізуальній журналістиці, однак їх створення і оприлюднення на загал покладає велику відповідальність за поширену інформацію і це стає головним критерієм професійності у роботі українського медійника.

Журналістика під час війни стала частиною інформаційної політики нашої країни, і журналістські стандарти постійно «корегуються» чи змінюються залежно від оперативних завдань і обставин на лінії фронту, «театру бойових дій» у цілому.

Задля досягнення окреслених завдань у дослідженні, а саме: які труднощі (та в чому їх причини) виникають у телекореспондентів під час виконання редакційних завдань у висвітленні війни, ми вирішили провести анкетне опитування медійників, які працюють як воєнкори на різних напрямках бойових зіткнень в Україні.

Фокус-група налічує 19 респондентів, які представили різні українські медіа (наприклад: «1+1», «Інтер», «Ми – Україна», «5 канал», МОСТ (Херсон), Радіо Свобода… та запорізькі медіа «МТМ» і «5 редакція»).

Зазначимо, що через Google-форму анкет для опитування було розіслано 33 респондентам, однак не всі взяли у цьому участь. Троє повідомили причину відмови: одна кореспондентка не змогла мене із керівником роботи «зверифікувати», ще один воєнкор зазначив, що запропонований перелік запитань є занадто деталізованим в опитуванні, а також, що подібні речі є недоцільним під час війни. 11-ро воєнкорів відповіді не дали.

Для опитування респондентів було сформовано 36 запитань із варіантами відповідей та можливістю дати індивідуальну під пунктом «інше», три з них мали загальний характер.

Проаналізувавши результати цього фокус-групового дослідження ми виявили, що головними викликами воєнкорів при виконанні редакційних завдань під час війни в Україні є безпека. Респонденти регулярно відвідують курси з домедичної і першої медичної підготовки.

Засобами безпеки їх забезпечує редакція, рідше окремі елементи захисту воєнкори купують собі самі. Опитуванні зазначили, що в постійній практиці є тренування (фізичні навантаження) та різні інструменти психологічного розвантаження після виконання завдань редакції (сон, спілкування з рідними/ колегами тощо).

Наступним проблемним компонентом стало отримання акредитації для роботи в більш небезпечних зонах (запит на це розглядають довго, часом до пів року, прискіпливо; часом журналісти змушені порушувати цю обов'язкову процедуру, що призводить до їх затримання військовими).

Медійники нарікали на вибіркове ставлення відповідальних за цей напрям співпраці; воєнкори зазначили, що низка відмов на виконання редакційних завдань аргументувалася «безпековою ситуацією», в той час як цивільні могли безперешкодно переміщатися в цих місцях.

Викликом для медійників є наявність неофіційного «списку обраних» медіа, які мають преференцію в доступі до місць зйомки.

Практично всі відзняті матеріали ретельно перевіряються, заборона на оприлюднення деяких епізодів зйомки часом не аргументується, натомість воєнкори із так званого «рекомендованого списку медійників» переважно здійснюють самоцензуру без участі військових.

Воєнкорів обурюють окремі випадки на заборону використання в телевізійних матеріалах фрагментів інтерв'ю, коли військові в кадрі сказали щось не чітко чи «мляво», або ж якийсь елемент одягу інтерв'юйованого є «недоречним» чи «неуставним».

Жоден із респондентів не має страхових полюсів (життя, здоров'я чи від нещасних випадків) і це теж є викликом для воєнкорів. Тому при травмуванні чи пораненні витрати на лікування, у більшості випадків, лягають на плечі рідних, близьких чи благодійних організацій.

Воєнна журналістика є однією із найнебезпечніших напрямів цього фаху, і хоча «Журналіст повинен розповідати про війну, а не брати у ній участь»

(Е. Зозунь), проте, як зазначає В. Паненко (репортерка Громадського радіо): «Не ми пішли у воєнну журналістику, а війна прийшла на нашу територію».

За оновленим списком Національної спілки журналістів України та Міжнародної федерації журналістів від початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну вбито щонайменше 107 медійників. 80 з них – це журналісти, що приєдналися до ЗСУ, 18 осіб загинули при виконанні своїх професійних обов'язків, дев'ятеро стали жертвами як цивільні особи.

Це кричущі виклики, з якими не стикалися ніколи і ніде у світі. За даними дослідження Інституту масової інформації, 664 злочини скоєно рф проти медіа та журналістів за ці майже три роки широкомасштабної війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акопян К. Медіатека воєнного часу: військова журналістика в українсько-російській війні. *Izdevnicia Baltija publishing.* URL: http://surl.li/mefrvg (дата звернення 16.09.2024).

2. Бабенко О. Засади підготовки військових тележурналістів України в умовах гібридної війни. *Вісник Львівського університету*. Сер. : Журналістика, 2017. Вип. 42. С. 12–18. URL: http://surl.li/zbvbpr (дата звернення: 20.09.2024).

3. Бикова О. Жанрово-стильова специфіка репортажів на військову тематику за матеріалами збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto». *Український інформаційний простір,* 2018. № 2. С. 134–144.

4. Білоус О., Темех Н. Методичні поради молодим телевізійним репортерам і операторам. *Теле- й радіожурналістика*, 2020. Вип. 3. С. 280–327.

5. Богуш Л. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. *Вчені записки ТНУ ім.В. І. Вернадського. Сер. : Філологія. Журналістик*а, 2021. Т. 32 (71) № 4 С. 291–295. URL: http://surl.li/bywjpe (дата звернення 18.09.2024).

6. Бондар Ю. Документувати війну. URL: http://surl.li/ohchtb (дата звернення: 03.05.2024).

7. Брезгунова Л. Безпека журналіста під час роботи в зоні конфлікту. URL: http://surl.li/stwdxn (дата звернення: 12.10.2024).

8. Бурменський М., Штурхецький С., Білз Е. Журналістика в умовах конфлікту : посіб. рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ : «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: http://surl.li/lystmq (дата звернення: 12.09.2024).

9. Важлива інформація для журналістів від Управління зв’язків з громадськістю ЗСУ. URL: http://surl.li/uteydm (дата звернення: 21.06.2024).

10. Вбиті за професію. Згадуємо загиблих журналістів України та розслідування їхніх справ. URL: http://surl.li/odajza (дата звернення: 21.09.2024).

11. Військова журналістика. Український аспект: становлення української військової журналістики : монографія / Коропатнік І., Микитюк М., Павлюк О. ; укл. Копотун І.,. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 676 с.

12. В ОБСЄ відводить саморегуляції медіа першорядну роль в часи миру та конфліктів. URL: http://surl.li/ddlixn (дата звернення: 13.10.2024).

13. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навч. посіб. / за заг. ред. В. Жадька ; ред.-упор. : О. Харитоненко, Ю. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

14. Голуб М. Журналісти на війні: нові виклики. *Медіалаб*. URL: https://medialab.online/news/vijna-novi-vyklyky/ (дата звернення: 23.10.2024).

15. Голуб О. Особливості висвітлення збройних конфліктів. *Медіакомпас: путівник професійного журналіста* : практ. посіб. Київ : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.

16. Горевалов С., Зикун Н. Військові ЗМК в інформаційному просторі України: завдання й перспективи розвитку. *Вісник Львівського університету.* Сер. : Журналістика, 2013. Вип. 38. С. 350–256.

17. Гоян В. Телерепортер як професія: творчо-виробничі аспекти сучасної репортажної тележурналістки. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL: http://surl.li/glniwc (дата звернення: 23.08. 2024 р).

18. Дмитровський З. Телевізійна журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2009. 208 с.

19. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : посіб. рекомендацій для працівників ЗМІ / Бурменський М., Штурхецький С., та ін. Київ : «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf (дата звернення: 12.09.2024).

20. Журналістика конфлікту : посіб. Росса Говарда, виданий організацією «Міжнародна Підтримка Медіа» (International Media Support (IMS) та IMPACS). URL: http://surl.li/cwyktw (дата звернення: 23.08. 2024).

21. Журналістика : словник-довідник / за ред. І. Михайлина. Київ : Академвидав, 2013. 317 с.

22. Золотухін Д. Що конкретно (і чому) не можна повідомляти і показувати в медіа під час війни. *Детектор медіа*. URL: http://surl.li/xzhuho (дата звернення: 18.08.2024).

23. Зражевська Н., Заїка В. Як змінилася робота українського журналіста під час війни. *Інтегровані комунікації*, 2023. № 1 (15). С. 68–77. DOI: https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.159 (дата звернення: 17.08.2024).

24. Іванців А. Ернест Зозунь: «Журналіст повинен розповідати про війну, а не брати у ній участь». URL: http://surl.li/idkgkg (дата звернення» 01.11.2024).

25. Катеринич П. Соціальна відповідальність журналістики в умовах інформаційної війни. *Wspolpraca eurorejska. European cooperation,* 2017. Vol. 4(23). P. 73–82. URL: http://surl.li/lgmqmj (дата звернення: 22.09.2024).

26. Кіца М., Мудра І. Матеріали ЗМІ як інструментарій інформаційної війни у воєнний час. *Держава та регіони*. Сер. : Соціальні комунікації, 2018. № 3. С. 46–50.

27. Коваленко Ю. Сучасний телевізійний репортаж: жанрові та мистецькі ознаки. *Культура України,* 2014. Вип. 45. С. 201–208. http://nbuv.gov.ua/ UJRN/Ku_2014_45_26 (дата звернення: 10.10.2024).

28. Кодекс професійної етики українського звернення журналіста. *Комісія з журналістської етики*. URL: http://surl.li/uzijdk (дата звернення 18.09.2024).

29.Костюченко О. Основи телевізійної журналістики : навч. посіб. Острог : Видавництво Національного ун-ту «Острозька академія», 2016. 218 с.

30. Куляс І. Стандарти й етика журналістики в умовах неоголошеної війни. *Детектор медіа*. URL: http://surl.li/dxqpgb (дата звернення: 20.09.2024).

31. Лаб’як І. Рік єдності: 365 днів марафону «Єдині новини». *ТСН.* URL: tsn.ua/ukrayina/rik-yednosti-365-dniv-marafonu-yedini-novini2272894.html (дата звернення 16.09.2024).

29. Лісневська А., Коженовська Т. Мистецтво телевізійного репортажу : навч.-метод. посіб. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 189 с.

30. Лісневська А. Телевізійний спецрепортаж в сучасному медіапросторі. *Теле- та радіожурналістика*, 2018. №1 (17). С. 108–114.

31. Лизанчук В., Крупський І. Телевізійна та радіокомунікація: історія, теорія, новітні практики : підручник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 408 с.

32. Методологія досліджень мас-медіа : робоча книга (handbook) / за заг. ред. К. Г. Сіріньок-Долгарьової. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 156 с

33. Мой Д., Ордольфф М. Телевізійна журналістика: практична журналістика / за загал. ред. В. Ф. Іванова. Київ : АУП, 2019. Т. 62. 234 с. URL: http://surl.li/hwtfsb (дата звернення: 20.08.2024).

34. Назар Р. Характеристика репортажу як жанру мовлення. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць Донецького національного ун-ту, 2009. С. 209 –213.

35. Неймаш Т. Як робити якісні прямі включення. *Media Sapiens*. URL: https://griml.com/GmFqy (дата звернення: 10.10.2024).

36. Новини під час війни : аналіз професійних стандартів провідних онлайн-медіа в грудні 2023 року. *Інститут масової інформації*. URL: http://surl.li/onrstj (дата звернення 18.08.2024).

37. «Нові виклики, з якими ми не стикались» – дослідження. *Комісія з журналістської етики*. URL: http://surl.li/tlbrqc (дата звернення: 17.10.2024).

38. Об’єднані війною: серія мініінтерв’ю про роботу українських воєнкорів. URL: http://surl.li/wqydhm (дата звернення: 10.04.2024).

39. Остроухов В. Інформаційна безпека. URL: http://surl.li/mhudps (дата звернення: 20.09.2024).

40. Паненко В. «Не ми пішли у воєнну журналістику, а війна прийшла на нашу територію» : історії кореспондентів, які висвітлюють війну в етері Громадського радіо. URL: http://surl.li/fcwlxc (дата звернення: 23.08.2024).

41. Піскорська Г., Бучма К., Буряк А. Трансформаційні процеси українського медіапростору, спричинені великою війною. *Інтегровані комунікації*, 2023. № 1 (15). С. 78–85. DOI: https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1510 (дата звернення: 22.08.2024).

42. Посібник з журналістської етики. Київ : Комісія з журналістської етики, 2023. 129 с. http://surl.li/kjnewk (дата звернення 18.09.2024).

43. Посмітна В. Особливості сучасної антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в текстах і заголовках російських інформаційних повідомлень. *Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної 46 конференції* (31 жовтня 2022 р.). Вінниця : Національна академія Національної гвардії України, 2022. С. 80–81.

44. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття : монографія. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.

45. Правила для журналістів щодо поведінки з військовими. *Інститут масової інформації*. URL: http://surl.li/jompux (дата звернення 17.09.2024).

46. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання додаткових гарантій захисту працівникам засобів масової інформації, які працюють у районах ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окупованих територіях України : Закон України від 08.07.2022 № 2382-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2382-20#Text (дата звернення 18.10.2024).

47. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 20.09.2024).

48. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73. URL: http://surl.li/lpbmwq (дата звернення: 20.09.2024).

49. Професійна довідка журналістських стандартів. *Інститут масової інформації*. URL: https://griml.com/ge5Tb (дата звернення 18.09.2024).

50. Рахманін С. Не стріляй! *Дзекало тижня*. 2014. 21 серпня. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/ne-strilyay-_html (дата звернення 18.09.2024).

51. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об’єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану / підготовлено

Управлінням зв’язків з громадськістю Збройних Сил України. Київ, 2024. URL: http://surl.li/zwipye (дата звернення: 18.09.2024).

52. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. URL: http://surl.li/asjbag (дата звернення: 08.10.2024).

53. «Репортери без кордонів» закликали український уряд припинити спільний телемарафон «Єдині новини». *Детектор медіа*. URL: http://surl.li/dxvkca (дата звернення 17.09.2024).

54. Сорока Ю. Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика. Київ : Фоліо, 2022. 448 с.

55. Список журналістів, які загинули від початку повномасштабної російської агресії (оновлено). *НСЖУ*. URL: http://surl.li/arheqt (дата звернення: 29.11.2024).

56. Тернова А. Технологічні прийоми операторської майстерності при підготовці якісного аудіовізуального матеріалу. *Молодий вчений*, 2014. Ч. 1. С. 245–249.

57. Українське телебачення є найважливішим джерелом інформації для 67% українців – дослідження. *Детектор медіа*. URL: http://surl.li/foesvp (дата звернення: 26.08.2024).

58. Чотири поради з безпеки для роботи журналіста в зоні конфлікту. *Репортери без кордонів*. URL: https://safety.rsf.org/ukr/?s=звіт&lang=ukr (дата звернення 16.09.2024).

59. Шабанова Я. Як змінився український медіаландшафт після 24 лютого. *Спека*. URL: http://surl.li/hkcpvp (дата звернення: 10.07.2024).

60. Шаповал Ю. Поетика телевізійної журналістики : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 230 с.

61. Штурхецький С. Особливості сучасних воєн: що потрібно знати журналістам. *Global world : науковий альманах,* 2016. № 2 (II). С. 122–124.

62. 664 злочини скоїла РФ проти медіа та журналістів за два роки та вісім місяців повномасштабної війни. *Інститут масової інформації*. URL: http://surl.li/juamtz (дата звернення: 10.10.2024).

63. Howard H., Wright J. Russian warship of Final words of Ukrainian… *Daily Mail*. 2022. URL: http://surl.li/snspus (last accessed: 20.09.2024).

64. Galtung J. Peace Journalism and Reporting on the United States. *Fall/Winter*, 2015. Vol. XXII. Is. 1. P. 1–13.

65. Konrad A. Ethics, safety and solidarity in journalism. *Ethnical journalism network*. 2016. URL: http://surl.li/jgrbbp (last accessed: 03.05.2024).

66. Luckhurst T. War Correspondents. *Internatinal Encyclopedia*. URL: http://surl.li/hzqsmls (last accessed: 08.06.2024).

67. McEwen, Y., Fisken F. War, journalism and history. War correspondents in the two world wars. Frankfurt a. M. ; New York, 2012. 102 p.

68. McLaughlin G. The War Correspondent. London : Pluto Press, 2016. 288 p. URL: https://www.jstor.org/stable/j.ctt19qgf0x (last accessed: 21.07.2024).

69. Reporters at War. *Truevisiontv*. URL: http://surl.li/uxjjki (last accessed:27.07.2024).

70. Schmickle Sh. Reporting War. URL: http://surl.li/uhubmv (last accessed:: 20.09.2024).

71. Walters A. «Russia warship, go f*** yourself»: Ukraine soldier's final words before being killed. URL: http://surl.li/rqhcuj (last accessed: 13.05.2024).

72. Willis J. The Mind of a Journalist: How Reporters View Themselves, Their World, and Their Craft. Thousand Oaks : SAGE Publications, 2013. 1427 p.

ДОДАТОК А

Наукові публікації

Тернова А. Орловський А. Робота репортера в умовах конфлікту й агресії. Журналістика миру під час війни: потенціал і можливості : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / відп. ред. В. А. Ковпак. Запоріжжя : ЗНУ, факультет журналістики, 2024. С. 252–256.

Алла Тернова,
кандидатка філологічних наук, доцент,
Запорізький національний університет,
Запоріжжя, Україна,
alla.ternova2008@gmail.com

Артем Орловський,
магістр факультету журналістики,
Запорізький національний університет,
Запоріжжя, Україна,
artemkaor1707@gmail.com

РОБОТА РЕПОРТЕРА В УМОВАХ КОНФЛІКТУ Й АГРЕСІЇ

Широкомасштабне вторгнення рф в Україну змінило кожну сферу життєдіяльності в країні. Війна ведеться не лише на передовій, жорстока інформаційна війна і в медіапросторі. Журналісти, кореспонденти, репортерські групи … розповідаючи про війну стали частиною нашої армії, що протистоїть ворожій пропаганді, дезінформації…, викриваючи правдиві факти та доносячи до громадськості достовірну інформацію. Адже журналіст, «має завдання: у шалі новин та вирі сенсацій мусить пам'ятати, що в центрі новин є не швидкість репортажів і не вплив на аудиторію, а особа. Інформування – це кшталтування, і воно стосується життя людей. Із цієї причини коректність джерел і захист комунікації є справжніми процесами розвитку добра, які породжують довіру і відкривають шлях єдності та миру» [6].

І тут постає питання, як під час війни дотримуватися журналістських стандартів [8] у репортерській роботі й виконувати «правдиву і властиву місію» [6]. З одного боку, журналістські стандарти під час війни нічим не відрізняються від стандартів часів миру. З іншого боку, саме через війну журналісти і редакції мають посилювати свою пильність до стандарту достовірності і точності, подаючи матеріали в ефіри телерадіомовників чи на інших цифрових майданчиках. Певні «обмеження» щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану, та щодо оперативності оприлюднення деякої інформації під час війни в Україні (зі зрозумілих для медіаграмотних користувачів) стають необхідністю, а медіа під час війни несуть значну відповідальність перед суспільством, яке покладається на нього як на джерело достовірної та неупередженої інформації. «Важливим є дотримання виробничих та морально-етичних стандартів, що допомагають уникнути маніпуляцій, сенсаціоналізму, а також захищають приватність та гідність героїв матеріалів» [9]. Водночас, у «контексті політичної дестабілізації у всьому світі, соціальні мережі відроджують роль соціального сповіщення <…>. Соціальні медіа можуть бути використанні для поширення конфліктів… дезінформації» [4, с. 270].

Очевидними є глобальні зміни комунікаційного середовища та його вплив «безпосередньо на роль журналістики у житті громадян, зокрема й українців, особливо в період активного розвитку та доступності соціальних мереж» [1, с. 145]. У цій ситуації важко

не погодитися з К. Годлевською, що соціальні медіа «можуть як сприяти забезпеченню миру, у представлені надійної інформації, що поважає права людини і представляє різні погляди, так і нав'язати хибні уявлення та створювати конфлікт» [4, с. 270].

Представниця ОБСЄ з питань свободи медіа Тереза Рібейро під час онлайн-виступу на міжнародній конференції з медіаграмотності та саморегулювання медіа (яка відбулася наприкінці квітня 2024 р. у Києві), зазначила, що ОБСЄ «у питанні підтримки медіасередовища першорядну роль відводить саморегуляції медіа для підримання балансу в часи миру та конфліктів» [3]. Зазначимо, що ще 3 березня 2022 р. Головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним затверджуються Правила роботи журналістів та журналісток і стосуються періоду воєнного стану в Україні. Наказ під №73 регулює порядок акредитації представників медіа під час воєнного стану, визначає перелік інформації, яку не можна розголошувати та встановлює порядок роботи журналістів в зоні ведення бойових дій [5]. Про нюанси «співпраці» журналістів та Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ публікується відповідні роз'яснення [2], а для журналістів оприлюднюються «Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану» [9]. То ж обмеження щодо розповсюдження інформації для журналістам після початку повномасштабної військової агресії з боку рф складаються із 16 пунктів. Насамперед вони стосуються поширення інформації про сили та засоби оборони країни. Так, додаток 2 до Наказу № 73 містить перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану.

Зокрема, до такої інформації належать: 1. Найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів у районах виконання бойових (спеціальних завдань, географічні координати місць їхнього розташування, чисельність особового складу військових частин (підрозділів). 2. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їхній стан та місця зберігання. 3. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти. 4. Інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються. 5. Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені). 6. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань. 7. Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються). 8. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху). 9. Інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їхніх дій та способи застосування за призначенням. 10. Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались. 11. Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника. 12. Інформація про відкладені або скасовані операції. 13. Інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться. 14. Інформація про планування та проведення заходів гарантування безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації). 15. Відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються. 16. Інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України [5].

Варто зазначити, що цей наказ не поширюється на висвітлення питань, не пов'язаних зі ЗСУ. Водночас Комісія з журналістської етики формує низку рекомендацій щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану [10]. В них визначаються механізми щодо захисту анонімності: для захисту особистостей можна використовувати псевдоніми, затемнення обличчя або зміну голосу в інтерв'ю; уникати будь-яких описів, які можуть призвести до ідентифікації особи; повідомляти аудиторію про важливість збереження анонімності для безпеки учасників, що підвищить розуміння і довіру; перед публікацією редакція повинна ретельно перевіряти контент, щоб переконатися, що

особистість свідків залишається конфіденційною; спільна робота з організаціями, які захищають журналістів та їх джерела, може допомогти в розробці найкращих практик для роботи в умовах конфлікту тощо.

Дотримання анонімності не тільки захищає свідків від можливих переслідувань, а й мінімізує ризик соціальної стигматизації. У свою чергу Інститут масової інформації розробив правила для журналістів щодо поведінки з військовими, у яких, зокрема, зазначенні ключові моменти захисту приватності та гідності героїв матеріалів [7].

Отже, у воєнний час виробничі та морально-етичні стандарти медіафахівця набувають особливої ваги та відповідальності. Репортери на професійному рівні мають дотримуватися етичних норм, балансу між суспільним інтересом і приватністю респондентів, перевіряти інформацію, уникати сенсаційності, дбати про підтримку ментального здоров'я та ін., продукуючи достовірну й професійну журналістику, а матеріали слугуватимуть інтересам суспільства та підтримуватимуть довіру до засобів масової комунікації.

Список використаних джерел:

1. Бакаєвич Я. Журналістика рішень: особливості створення матеріалів та їх просування. Інтегровані комунікації, 2024. №1 (17). С. 145–151. DOI: https://doi.org/10.28925/2524-2644.2024.1719 (дата звернення: 10.10.2024).
2. Важлива інформація для журналістів від Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ. URL: http://surl.li/uteydm (дата звернення: 21.10.2024).
3. В ОБСЄ відводить саморегуляції медіа першорядну роль в часи миру та конфліктів. URL: http://surl.li/ddlixn (дата звернення: 13.10.2024).
4. Годлевська К. Соціальні медіа як інструмент освіти для миру. «Освіта для миру» : VIII Українсько-польський науковий форум, 2019. С. 260–271.
5. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 3 березня 2022 року «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України». URL: http://surl.li/lpbmwq (дата звернення: 20.09.2024).
6. «Правда звільнить вас. Фейки і журналістика миру»: послання Папи Франціска на 52-й Всесвітній день суспільної комунікації. URL: https://zbruc.eu/node/75805 (дата звернення: 01.11.2024).
7. Правила для журналістів щодо поведінки з військовими. Інститут масової інформації. URL: https://imi.org.ua/monitorings/pravyla-dlyazhurnalistiv-shhodo-povedinky-z-vijskovymy-i44056 (дата звернення 17.09.2024).
8. Професійна довідка журналістських стандартів. Інститут масової інформації. URL: http://surl.li/qyyemo (дата звернення: 18.09.2024).
9. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану / підготовлено Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. Київ, 2024. URL: http://surl.li/zwipye (дата звернення: 18.09.2024).
10. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. URL: http://surl.li/asjbag (дата звернення: 08.10.2024).

Тернова А. І. Орловський А. В. Виклики у роботі воєнного телекореспондента: результати опитування. Держава та регіони. Сер. : Соціальні комунікації, 2024. № 4. С. 147–152.

УДК: 070:654:197-051]:355.01(477:470)″2022/2024″]:303.4

А. І. Тернова
кандидатка філологічних наук
доцентка кафедри журналістики
e-mail: alla.ternova2008@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7084-0553
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

А. В. Орловський
магістр факультету журналістики
e-mail: artemkaor1707@gmail.com, ORCID: 0009-0006-3865-8133
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ВИКЛИКИ У РОБОТІ ВОЄННОГО ТЕЛЕКОРЕСПОНДЕНТА: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

Мета дослідження – вивчити досвід роботи телевізійного кореспондента/ журналіста, які висвітлюють перебіг широкомасштабного вторгнення росії на територію України, та з'ясувати, які нові виклики сьогодення виникають у них під час виконання редакційних завдань.

Методологія дослідження. Для виявлення особливостей роботи кореспондента/ журналіста, який працює безпосередньо у зоні конфлікту/ лінії фронту/ особливо небезпечній території був застосований метод опитування. Його результати були систематизовані та представлені у вигляді таблиць, діаграм із статистичними (у відсотках) показниками. Описовий метод використаний під час викладу результатів дослідження.

Результати. Аналіз наукової літератури, публікацій Інституту масової інформації, Комісії з журналістської етики, видання «Детектор медіа», а також низки Рекомендацій і Правил для журналістів, які сформовані й оприлюднені Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України, дали змогу не тільки вивчити організаційні моменти роботи журналістів, які висвітлюють тему війни в Україні, а й детально проаналізувати зміни у їх професійних обов'язках і обов'язкових безпекових умовах, що диктуються сьогоденням. На основі цих даних була створена анкета, запитання в якій формулювалися із акцентом виявлення власного досвіду респондентів під час виконання редакційних завдань на лінії зіткнення/ у зоні бойових дій чи особливо небезпечних територіях.

Новизна. Під час великої війни в Україні вимоги до медіа у користувача надзвичайно зростають, адже новинний контент про перебіг у цьому жорстокому й руйнівному протистоянні є вкрай важливим і затребуваним. Дотримання журналістських стандартів і донесення інформації для користувачів стало викликом для телемовників, адже створення аудіовізуального контенту (через низку обставин) є не тільки складним процесом, а й надзвичайно відповідальним. Труднощі у висвітленні війни (коли провідні вітчизняні медіаресурси та влада мовчать) спонукають користувачів шукати інформацію серед сумнівних джерел. Це породжує низку проблем у суспільстві, то ж роз'яснення потенційній аудиторії специфіки роботи кореспондентів під час воєнного стану в країні та акцентування уваги щодо правил оприлюднення новин із зони бойових дій/ лінії фронту/ особливо небезпечних територій є нагальним і надзвичайно важливим.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в процесі вивчення курсів з питань безпеки журналістської діяльності та воєнної журналістики загалом. Окремі положення висновків можуть слугувати своєрідним практичним порадником для медійників, що ґрунтується на практико-орієнтованих кейсах щодо виконання професійних обов'язків/ редакційних завдань під час війни (зонах конфлікту), в особливо небезпечних територіях чи місцях бойових дій.

Ключові слова: воєнний телекореспондент, журналістські стандарти, редакційні завдання, безпека, медіареальність, виклики у професійній діяльності.

І. Вступ

Наразі професія військового кореспондента – це не вибір, вона стала необхідністю. Відповідальність медійників перед аудиторією у донесенні оперативної й правдивої інформації, відповідно до стандартів журналістської роботи, лишається актуальною. Водночас, війна в Україні стала перешкодою в роботі кореспондентів, які інформують про наслідки дій агресора, перепетії бойових зіткнень та «театр війни» у цілому. У зв'язку з цим, ще 3 березня 2022 р. Головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним затверджуються «Правила роботи журналістів та журналісток і стосуються періоду воєнного стану в Україні». Наказ під №73 регулює порядок акредитації представників медіа під час воєнного стану, визначає перелік інформації, яку не можна розголошувати та встановлює порядок роботи журналістів в зоні ведення бойових дій [7]. Про нюанси «співпраці» журналістів та Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ публікується відповідні роз'яснення [2], а для журналістів оприлюднюються «Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану» [10].

ІІ. Постановка завдання та методи дослідження. Задля досягнення окреслених завдань у дослідженні, а саме: які труднощі (та в чому їх причини) виникають у телекореспондентів під час виконання редакційних завдань у висвітленні війни, ми вирішили провести анкетне опитування медійників, які працюють як воєнкори на різних напрямках бойових зіткнень.

Цей метод отримання інформації був реалізований у вигляді письмових відповідей 19 респондентів на попередньо розроблений перелік запитань – анкету. За результатами, шляхом методу порівняння і систематизації відповідей, були візуалізовані діаграми. Описовий метод використано під час викладу змісту результатів дослідження. Медіа, представники яких погодилися дати відповіді, представляють «1+1», «Інтер», «Ми – Україна», «5 канал», МОСТ (Херсон), Радіо Свобода, GWARA MEDIA, «МикВісті» (Миколаїв), запорізькі медіа «МТМ», «5 редакція» тощо.

Для опитування як головного методу збору інформації було сформовано 20 запитань із варіантами відповідей та можливістю дати індивідуальну під пунктом «інше». Тематично охоплено як професійні (технологічно-виробничі) вимоги у роботі, так і безпекові, етичні, організаційно-логістичні та ін. питання.

ІІІ. Результати

Вважаємо за потрібне зауважити, що середній стаж роботи респондентів у медіа становить більше 11 років. 63,3% опитаних мають професійний стаж 10 і більше років, 21,1% – до трьох років роботи у засобах масової комунікації. Опитані воєнкори у більшості мають А (20,5%). Двоє медійників мають вищу історичну освіту, один – за фахом маркетолог. Також маємо одну непряму відповідь, оскільки респондент відповів, що «для роботи в зоні бойових дій освіта не є важливою».

Опитані медійники мають різні кількісні показники редакційних завдань, що виконуються на лінії зіткнення (місцях обстрілів, особливо небезпечних територіях й под.). «Кілька разів на тиждень», у такому режимі працюють 4 воєнкорів, «один раз на місяць» – 4 респонденти, «двічі чи тричі на місяць» –двоє. По одній відмінній (загалом 9) від згаданих вище відповідей отримали на це питання у таких формулюваннях: «в залежності від ситуації»,

«по 2 тижні на місяць», «2 тижні через 4», «проводжу зйомки тиждень», «декілька разів на рік», «у середньому 3-4 місяці на рік», «в залежності від частоти обстрілів», «щодня».

Більшість опитаних медійників виконують редакційні завдання у так званій «жовтій зоні» (52,6%), у «зеленій зоні» працює 47,4% респондентів, і лише шестеро серед опитаних – у «червоній». Нагадаємо, що «зонування» визначене командувачами оперативно-стратегічних угруповань військ і має три категорії, зокрема: «зелена» (дозволяється робота акредитованих представників медіа без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю, або іншої, визначеної командиром посадової особи), «жовта» (дозволяється робота акредитованих представників медіа лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи, окрім випадків, визначених у додатку до Наказу №73) та «червона» (робота представників медіа заборонена, окрім випадків, визначених згаданим вище додатком до Наказу) [7].

Цікавим моментом, з яким щиро поділилися медійники, чи існує «список виняткових журналістів із переліку обраних медіа» і що саме вони мають преференцію доступу до «червоних зон». «Так» вважає 52,6% респондентів, категорично заперечують п'ятеро медійників (26,3%), «не знаю» відповіли троє (15,8%). Маємо дві розширені відповіді: «залежить від професійності та вміння працювати в зоні бойових дій», «хто як може, то так і проїжджає».

Опитані воєнкори відзначили, що технічні засоби для виконання професійних завдань регулярно «виходять з ладу» (10,6%), «ламаються» (52,6%) або їх «можуть відбирати силою» (5,3%).

На запитання щодо безпеки під час виконання редакторських завдань, респонденти зазначили, що найнебезпечнішим у їх практиці були обстріли та міни (95%), подекуди скиди FPV-дронів (до 2%), троє опитаних вважають, що «затримання військовими» (майже 3%). Більшість респондентів (15 осіб) не були травмованими під час виконання професійних обов'язків, четверо, на жаль, мали такий досвід. Логістичними викликами під час роботи це: «транспорт» (52,6%), «проживання» (31,6%), «харчування» (10,5%), «відсутність зв'язку з редакцією» (5,1%), «відсутність води» (0,1%), «проблеми відсутні» (0,1%).

Панівна більшість опитаних працює воєнкорами від початку «великої» війни в України (52,6%), шестеро осіб з 2014 р. (31,6%), по одному респонденту зазначили «з 2023», «з 2024» та «наразі є військовим ЗСУ». Докладніше на Рис.1.

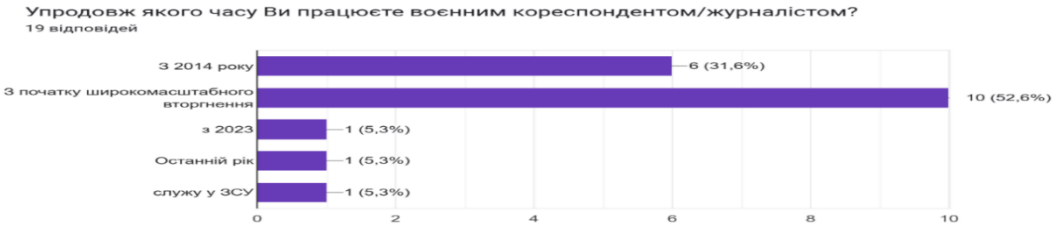

Рис.1 Результати відповідей на питання № 8

Всі опитані респонденти (100%) перед виконанням редакційного завдання вивчають безпекову ситуацію місця, куди планується виїзд. «Труднощі» мають різний характер і, переважно» залежать від регіону роботи воєнкора.

Під час анкетування, ми з'ясували, що медійники «так, завжди» (84,2%) можуть відмовитися від небезпечного завдання, «ні, ніколи, бо усвідомлюю важливість цієї роботи», «не відмовлялась жодного разу» та ін. становить 15,8%.

На питання щодо координації виконання завдань із редакцією, респонденти назвали «месенджери» (73,7%), телефоним зв'язком користується семеро (36,8%), засоби відеоконференції використовують четверо медійників (21,1%), «наживо» погоджують восьмеро респондентів, двоє опитаних зазначило, що самостійно визначають завдання «на місці» оскільки редакції мають повну довіру до журналіста. Докладніше на Рис.2.

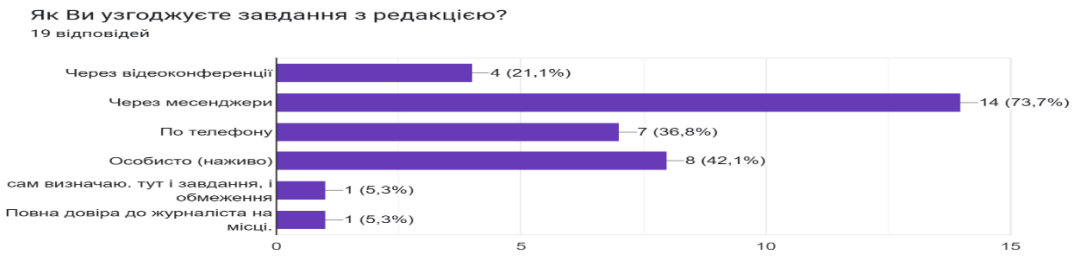

Рис.2 Результати відповідей на питання № 11

З наступної діаграми, що на Рис. 3, ми виявили, що найчастіше воєнкори піддаються стресу, апатії до всього та вигоранню, менше зляться, мають ПТС, лише один респондент зазначив про відсутність психологічних труднощів.

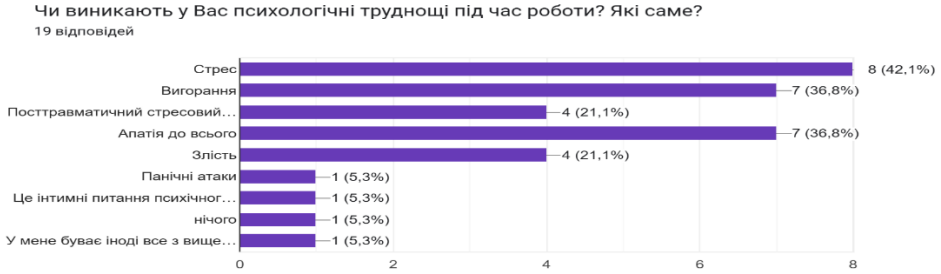

Рис.3 Результати відповідей на питання № 12

36,8% воєнкорів відзначили відсутність підтримки, а 26,3% опитаних медійників зазначили, що регулярно отримують психологічну підтримку від редакції до та після виконання завдання, 21,1% – «зрідка». Також виявлено, що часом редакції пропонують своїм воєнкорам подібну підтримку (5,3%), або вони справляються з цим самі (10,5%).

Панівна більшість опитаних уважають «знання/ розуміння військової справи» є важливим при висвітленні питань війни (68,4%), 31,6% – «не обов'язковим, але бажано», або «перекладають» це на редакторів медіа.

Всі опитані медійники використовують індивідуальні захисні засоби, повне «екіпірування» мають 73,7%, у декого «не вистачає кількох елементів» – 23,6%. Водночас, на Рис. 4 позначено, що такими засобами їх забезпечують переважно редакції та волонтери, чимало респондентів купують самостійно.

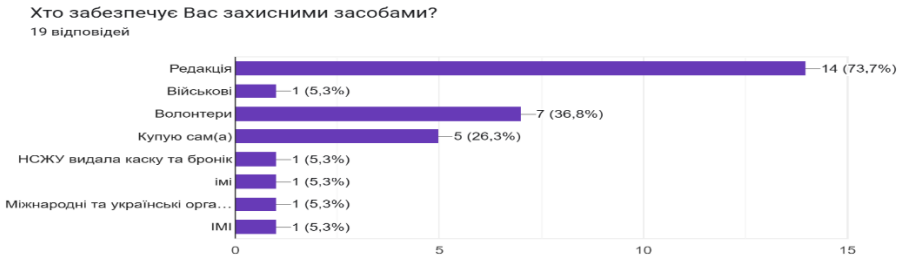

Рис.4 Результати відповідей на питання № 13

Під час опитування ми виявили, що лише трьом медійникам надається спеціальна страховка, ще трьом «зрідка». 11 респондентам (57,9%) для роботи в небезпечних зонах зазначене не «оформлювалося жодного разу». Це свідчить, що медійники не захищені під час роботи, і на випадки травмування чи смерті не матимуть відшкодувань чи под.

Щодо отримання акредитації воєнкори чітко зазначили, що вона залежить від «зони роботи». Однак, на Рис. 5 ми бачимо, що один респондент «сам собі» надає право створювати матеріали там, де вважає за необхідне. І це є викликом.

Рис.5 Результати відповідей на питання № 14

Процес отримання акредитації, як стверджують опитані, займає кілька днів (14,6%), 1-2 тижні (21%), 2-4 тижні (47,2%), більше місяця (10,4%), хвилини (5,3%). Двоє не знають, бо цим займаються інші фахівці в редакції (1,5%). Опитані також зазначили, що для акредитування треба лист від редакції та посвідчення журналіста (часом паспортні дані респондента та ліцензія медіа). Водночас, більшість зауважила, що деталей по цьому питанню вони не знають.

На питання «чи перевіряються відзняті матеріали» воєнкори відповіли ствердно, при цьому зазначили, що зазвичай це представники Міністерства оборони України, військові експерти, командири частин, пресофіцери (63,1%,), редактори медіа (31,6%). Один опитуваний відповів, що «не перевіряють», але робить це перш за все сам (5,3%). Ці дані представлені на Рис. 6.

Рис.1 Результати відповідей на питання № 15

Отже, під час воєнного стану в Україні виробничі та морально-етичні стандарти медіафахівця набувають особливої ваги. З одного боку, для воєнкорів постають виклики персональної безпеки, психологічної нестабільності…, з іншого – організація взаємодії зі структурами ЗСУ, виконання редакційних завдань на військових об'єктах та в районах бойових дій тощо. Медійники на професійному рівні мають «балансувати» між суспільним інтересом і оперативність та безпековою ситуацією, приватністю респондентів і достовірністю інформації…, при цьому створювати професійні матеріали, що задовольнятимуть потреби суспільства та підтримуватимуть довіру до вітчизняних засобів масової комунікації.

Список використаної літератури

1. Брезгунова Л. Безпека журналіста під час роботи в зоні конфлікту. URL: http://surl.li/stwdxn (дата звернення: 12.10.2024).

2. Важлива інформація для журналістів від Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ. URL: http://surl.li/uteydm (дата звернення: 21.10.2024).

3. Голуб М. Журналісти на війні: нові виклики. URL: https://medialab.online/news/vijna-novi-vyklyky/ (дата звернення: 23.10.2024).

4. Іванців А. Ернест Зозунь: «Журналіст повинен розповідати про війну, а не брати у ній участь». URL: http://surl.li/idkgkg (дата звернення» 01.11.2024).

5. КЖЕ: «Нові виклики, з якими ми не стикались» – дослідження. URL: http://surl.li/tlbrqc (дата звернення 17.10.2024).

6. Методологія досліджень мас-медіа: робоча книга (handbook) / за заг. ред. К. Сіріньок-Долгарьової. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 156 с.

7. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 3 березня 2022 року «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України». URL: http://surl.li/lpbmwq (дата звернення: 20.09.2024).

8. Правила для журналістів щодо поведінки з військовими. *Інститут масової інформації*. URL: http://surl.li/pojamj (дата звернення: 17.09.2024).

9. Професійні журналістські стандарти: інформаційна довідка. *Інститут масової інформації*. URL: http://surl.li/qyyemo (дата звернення: 18.09.2024).

10. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану / підготовлено Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. Київ, 2024. URL: http://surl.li/zwipye (дата звернення: 18.09.2024).

11. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. URL: http://surl.li/asjbag (дата звернення: 08.10.2024).

12. Schmickle Sh. Reporting War. URL: http://surl.li/uhubmv (дата звернення: 20.09.2024).

References

1. Brezgunova, L (2021). Journalist's safety while working in the conflict zone. http://surl.li/stwdxn [in Ukrainian].

2. Important information for journalists from the Department of Public Relations of the Armed Forces of Ukraine (2022). URL: http://surl.li/uteydm [in Ukrainian].

3. Holub, M. (2022). Journalists at war: new challenges. https://medialab.online/news/vijna-novi-vyklyky/ [in Ukrainian].

4. Ivantsiv, A. (2016). Ernest Zozun: "A journalist should talk about war, not take part in it." http://surl.li/idkgkg [in Ukrainian].

5. KJHE: "New challenges that we have not encountered" – research (2022). http://surl.li/tlbrqc [in Ukrainian].

6. Methodology of mass media research: work book (handbook) (2017) according to general ed. K. Sirinyok-Dolgaryova. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].

7. Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine No. 73 "On the organization of cooperation between the Armed Forces of Ukraine" (2022). http://surl.li/lpbmwq [in Ukrainian].

8. Rules for journalists regarding behavior with military personnel (2022). http://surl.li/pojamj [in Ukrainian].

9. Professional journalistic standards: informational reference (2020). http://surl.li/qyyemo [in Ukrainian].

10. Recommendations for journalists regarding the organization of work at military facilities and in combat areas under martial law (2024) [in Ukrainian].

12. Shmikl, Sh. (2005). Reporting War. http://surl.li/uhubmv [in English].

Ternova A., Orlovskyi A. Challenges in the work of a military TV correspondent: survey results

Research aim: to study the work experience of television correspondents/journalists covering the course of Russia's large-scale invasion of the territory of Ukraine, and to find out what new challenges they face today while performing editorial tasks.

Methodology. A survey method was used to identify the specifics of the work of a correspondent who works directly in a conflict zone. Its results were systematized and presented in the form of tables, charts with statistical indicators. The descriptive method was used during the presentation of the research results.

Results. The analysis of scientific literature, publications of the Institute of Mass Information, the Commission on Journalistic Ethics, the publication "Detector Media", as well as a number of Recommendations and Rules for journalists, which were formed and published by the Department of Public Relations of the Armed Forces of Ukraine, made it possible not only to study the organizational aspects of the work of journalists covering the war in Ukraine, but also to analyze in detail the changes in their professional duties and mandatory security conditions dictated by the present. On the basis of these data, a questionnaire was created, the questions in which were formulated with an emphasis on identifying the respondents' own experience during the execution of editorial tasks on the front line, especially dangerous areas.

Scientific novelty. During the great war in Ukraine, the user's demands for media grow extremely, because news content about the course of this brutal and destructive confrontation is extremely important and in demand. Adhering to journalistic standards and conveying information to users has become a challenge for broadcasters, because the creation of audiovisual content (due to a number of circumstances) is not only a difficult process, but also extremely responsible. Difficulties in covering the war encourage users to look for information among dubious or Russian sources. This creates a number of problems in society, so explaining to the potential audience the specifics of the work of correspondents during martial law in the country and emphasizing the rules for disclosing news from the especially dangerous areas is urgent and extremely important.

Practical value. The results of the research can be used in the process of learning courses on the security of journalistic activity and war journalism in general. Certain provisions of the conclusions can serve as a kind of practical advisor for media workers, based on practice-oriented cases regarding the performance of professional editorial tasks during wartime.

Key words: military television correspondent, journalistic standards, editorial tasks, security, media reality, challenges in professional activity.

ДОДАТОК Б

Сертифікати

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union

EU-Indy
European Values Independent Journalism

JD
DEPARTMENT OF JOURNALISM

Сертифікат про участь

Артем Орловський

взяв/ла участь у Міжнародній науково-практичній конференції

«ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ І МЕДІЙНІ СТАНДАРТИ: КОНТЕКСТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ»

в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ 620745-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські медійні стандарти і цінності незалежної журналістики в еру постправди / EU-Indy» в обсязі 3 години (0,1 кредити ECTS)

19 жовтня 2023 р. м. Запоріжжя

Декан факультету журналістики
Віктор Костюк

Запорізький національний університет

Сертифікат

Co-funded by the European Union

Erasmus+ Jean Monnet Module "Peace and Solution Journalism for European Integration of Ukraine during War and Post-war Times". Project No. 101127365 — EUROPEACE — ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

JD
DEPARTMENT OF JOURNALISM

SOLUTION JOURNALISM EUROPEACE

Сертифікат про участь

Артем Орловський

взяв участь
у Міжнародній науково-практичній конференції
«Журналістика рішень під час війни: потенціал і можливості»

декан факультету журналістики
Запорізького національного університету
Віктор Костюк

14 листопада 2024 року

Декларація
академічної доброчесності здобувача
освітнього ступеня магістра ЗНУ

Я, Орловський Артем Валерійович, студент 2 курсу, форми навчання заочної, факультету журналістика, спеціальність журналістика, адреса електронної пошти artemkaor1707@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

-згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____Підпис _____Орловський А.В.

Дата_____Підпис_____Тернова А.І.